

2006–2009
NATURVÅRDSPROGRAM
FÖR UPPSALA KOMMUN

Antagen av Uppsala Kommunfullmäktige den 27 mars 2006 § 71

INNEHÅLL

3 SAMMANFATTNING

5 INLEDNING

- 5 Uppdrag
- 5 Bakgrund och syfte
- 5 Programmets status, begränsningar och relation till andra styrdokument

9 MÅL OCH INRIKTNING

- 9 Inledning
- 10 Mål 1. Friluftsmark för upplevelser och hälsa
- 15 Mål 2. Levande skogar
- 18 Mål 3. Ett rikt odlingslandskap
- 21 Mål 4. Myllrande våtmarker
- 23 Mål 5. Levande sjöar och vattendrag
- 25 Mål 6. Ett rikt växt- och djurliv

29 NATURVÅRD – EN BAKGRUND

- 29 Biologisk mångfald och friluftsliv
- 30 Motiv för naturvårdsarbetet
- 30 Lagstiftning
- 32 Nationella och regionala mål
- 33 Kommunernas roller och ansvar
- 35 Övriga aktörer

39 NATURFÖRHÅLLANDEN OCH NATURVÄRDEN – EN BAKGRUND

- 39 Översiktlig beskrivning
- 42 Naturdatabanken
- 43 Dagens skydds- och planeringsstatus
- 46 Vardagslandskapet

BILAGOR

- 47 Kommentar till bilagorna
- 48 Bilaga 1: Nationella och regionala miljömål
- 58 Bilaga 2: Skyddade områden och riksintressen
- 62 Bilaga 3: Litteraturoversikt – inventeringar m.m.
- 64 Bilaga 4: Ekonomisk konsekvensbeskrivning
- 67 Bilaga 5: Idékatalog – åtgärder
- 75 Bilaga 6: Sammanfattning av siffervärden i Uppsala kommuns planeringsriktlinjer för grundtillgång på närfriluftsmarker
- 76 Kartor:
 - A1 Naturvärden 1
 - A2 Naturvärden 2
 - A3 Naturvärden 3
 - B Skyddade områden och riksintressen
 - C Kommunens markinnehav

SAMMANFATTNING

Foto: Bernth Johansson

I samhällets gemensamma arbete för att inom en generation uppfylla de nationella miljömålen har kommunerna flera viktiga funktioner, inte minst genom att stora delar av genomförandet förutsätter åtgärder på den lokala nivån.

Naturvårdsprogrammets mål och inriktning är antagen av kommunfullmäktige som därmed fastställt programmets status som styrdokument för all kommunal verksamhet som berör naturvårdsområdet. Åtgärds katalogen (bilaga 5) är inte politiskt antagen men utgör en idékatalog som kan användas som utgångspunkt för nämndernas verksamhetsplanering och innefattar även pågående (fortlöpande) arbetsuppgifter. Programmets underlagsmaterial, d.v.s. befintliga inventeringar och annan kunskap som finns lagrad i Naturdatabanken (se s. 42), utgör även i fortsättningen det mer detaljerade sektorsunderlaget för fysisk planering och ärendehantering.

Kommuners åtaganden inom naturvårdsområdet kan grovt indelas i dels strategiskt, dels operativt arbete. Det strategiska arbetet består i att bevaka, värna och främja naturvärdena över hela kommunens yta inom ramen för den fysiska planeringen och i samband med de prövningar av ändrad markanvändning, miljöfarliga verksamheter etc. där kommunen beslutar eller utgör remissinstans. Det operativa arbetet utgörs huvudsakligen av att förvalta och utveckla natur- och rekreationsvärdena på den egna marken men även av att ta ytterligare initiativ till förvärv eller skydd av värdefull mark.

Genom programmets mål och inriktning slås fast att Uppsala kommun i sitt operativa naturvårdsarbete prioriterar tätortsnära områden och andra välfrekventerade målpunkter för friluftslivet (d.v.s. främst friluftsgårdarna). Staten, genom Länsstyrelsen och Skogsvårdsstyrelsen, samt Upplandsstiftelsen förväntas därmed ta huvudansvaret för att aktivt skydda och vårda naturvärden på landsbygden. Kommunen kan dock även, i mån av tillgängliga resurser, agera utifrån t.ex. rent biologiska motiv när så bedöms befogat och övriga naturvårdsaktörer inte prioriterar skydd eller vård.

Skälen för Uppsala kommun att prioritera de tätortsnära områdena är uppenbara utifrån ett folkhälsoperspektiv mot bakgrund av den geografiska fördelningen av befolkningen. Kommunen omfattar ett vidsträckt geografiskt område, tjugo kvadratmil, och domineras av landsbygd. Närmare nittio procent av kommunens befolkning bor i tätorterna, därav nio av tio i Uppsala stad (se tabell 1, s. 14). Kommunen råder endast över några få procent av den totala arealen skogs- och jordbruksmark inom kommunens gränser. Den kommunägda marken är koncentrerad till tätorterna och deras närmaste omgivningar (se karta c). Markerna har desto större strategisk betydelse, eftersom det är hit merparten av kommuninvånarna huvudsakligen förlägger sin utevistelse. Det ställer stora krav på en hög kvalitet i tillgänglighet och förvaltning samtidigt som det ger kommunen en nyckelroll i arbetet med att på olika sätt stimulera utevistelse och öka allmänhetens kunskap om natur och biologisk mångfald. Ett sådant arbete kräver betydande resurser varför Uppsala kommun har små möjligheter att samtidigt arbeta på bred front med aktiva naturvårdsinsatser i övriga delar av kommunen.

Den nationella naturvårdspolitikens aktuella inriktning, där människan sätts i fokus¹, ger stöd för Uppsala kommuns prioritering.

INLEDNING

Uppdrag

Programmet är framtaget av Fritids- och naturvårdsnämnden under 2004–2005 efter uppdrag givet av Kommunfullmäktige 2002². Programmet har omfattats av ett brett samråd med interna och externa aktörer och intresseföreningar och har under samrådstiden även varit tillgängligt via kommunens hemsida.

Bakgrund och syfte

Naturvården har länge haft en stark ställning i Uppsala. Tack vare lång vetenskaplig tradition och närvaron av två universitet, men även ett starkt intresse bland många av kommuninvånarna, finns det idag mycket kunskap om naturen i form av inventeringar och annan dokumentation. Kunskapsunderlagen revideras ständigt mot bakgrund av ny information eller nya forskningsrön och hålls aktuella i de naturdatabanker som kommunen och övriga naturvårdsaktörer ansvarar för. Det har funnits ett behov av att presentera ett sammanfattande översiktligt dokument som ger överblick över förhållandena inom Uppsala kommuns geografiska område och ger underlag för ett samlat grepp över den kommunala organisationens naturvårdsarbete. Översiktsplanen har hittills utgjort det viktigaste styrdokumentet för kommunens naturvårdsarbete men under senare år har behovet av ett separat naturvårdsprogram aktualiserats. Dessutom har det funnits ett behov av att tydliggöra ansvarsförhållande i naturvårdsarbetet mellan kommunen och övriga naturvårdsaktörer.

Programmets syfte är därför att:

- ange bakgrund och motiv för arbete med naturvård
- ge en överblick över aktuella naturförhållanden och naturvärden inom Uppsala kommuns geografiska område
- utgöra ett övergripande styrdokument genom att ange inriktning för alla de delar av den kommunala organisationens verksamhet som påverkar naturvårdens intressen
- tydliggöra och befästa den kommunala organisationens ansvar i naturvårdsarbetet gentemot övriga naturvårdsaktörer verksamma inom kommunens geografiska område

Programmets status, begränsningar och relation till andra styrdokument

Naturvårdsprogrammets mål och inriktning utgör den kommunala organisationens övergripande styrdokument inom naturvårdsområdet. Naturvårdsprogrammets mål och inriktning styr därför alla de delar av den kommunala organisationens verksamheter

² Inriktning Verksamhet Ekonomi (IVE) 2003–2006, KF 2002-05-25/27 § 125 och KF 2002-11-25/26 § 281.

Foto: Claes Grundsten

som påverkar naturvårdens intressen. Programmets mål och inriktning kommer därför till uttryck inom ramen för bl.a. fysisk planering, strategier för kommunalt markinnehav, planering för skydd och förvaltning av natur-, inklusive friluftsvärden, parkskötsel m.m. och ligger till grund för prioritering av resurser inom ramen för nämndernas budget- och verksamhetsplanering.

Mål och inriktning avses kunna vara giltigt ca 10 år medan andra delar kan behöva revideras oftare.

Det förslag till miljöprogram som föreligger vid naturvårdsprogrammets framtagande³ behandlar inte de av riksdagen antagna miljömålen ”Levande skogar”, ”Ett rikt odlingslandskap” och ”Myllrande våtmarker”. Naturvårdsprogrammet utgör därför en parallell och ett komplement till miljöprogrammet och vice versa eftersom miljöprogrammets mål för luft-, mark- och vattenkvalitet naturligtvis utgör viktiga grundförutsättningar för biologisk mångfald och en god folkhälsa. Programmen stödjer dock varandra i de delar där beröringspunkter finns. Samordningen förutsätts utvecklas i samband med revideringar.

Kunskapsuppbyggnad och metodutveckling i frågor som rör biologisk mångfald befinner sig för närvarande i en stark utvecklingsfas, vilket innebär att det kontinuerligt kan förväntas utvecklas nya strategier för åtgärder. Programmet utgår utifrån de miljömål och den kunskap som finns vid tidpunkten för programmets antagande.

Skydd av områden vilket är av central betydelse för naturvärden berörs i den fysiska planeringen, framförallt översiktsplaneringen. Översiktsplanen har en överordnad ställning inom plan och byggfrågor men berör t.ex. inte kommunala förvaltningsfrågor. Arbetet med Översiktsplan 2006 och naturvårdsprogrammet har pågått parallellt. En god överensstämmelse mellan översiktsplan och naturvårdsprogram har eftersträvat.

Många frågor som mer specifikt berör grönstruktur i tätorter behandlas mera detaljerat inom ramen för kommunens parkprogram⁴, vilket omfattar kommunens planlagda parkmark. Naturvårdsprogrammets generella ambitioner t.ex. kring skydd och utveckling av biologisk mångfald omfattar dock i tillämpliga delar även parkmark.

Ofta överlappar naturvårdens landskapsvärden med kulturmiljövårdens intresseområden men för en samlad redovisning av de senare hänvisas till kulturmiljövårdens sektorsunderlag⁵.

³ Miljöprogram 2005–2008, förslagshandling 2005, Miljö- och Hälsoskyddsnämnden

⁴ Parkprogram. Allmän del. Tekniska beställarnämnden 2002.

⁵ Kulturmiljöprogram för Uppsala kommun. Kulturnämnden 1989.

Ett rikt odlingslandskap. Foto: Mia Agvald Jägborn

Friluftsmark för upplevelser och hälsa. Foto: Claes Grundsten

Ett rikt växt- och djurliv. Foto: Gillis Aronsson

Levande skogar. Foto: Lars-Gunnar Brävander

Myllrande våtmarker. Foto: Leif Andersson

Levande sjöar och vattendrag. Foto: Claes Grundsten

MÅL OCH INRIKTNING

Inledning

Här anges mål och inriktning för Uppsala kommuns naturvårdsarbete. Som utgångspunkt har valts de fem nationella och regionala miljö kvalitetsmål som i första hand är vägledande för naturvården. Dessutom har det av regeringen i propositionen 2004/05:150, antagen 2005, föreslagna sextonde miljö kvalitetsmålet ”Ett rikt växt- och djurliv” tagits med.

Miljö kvalitetsmålet ”God bebyggd miljö” har en vid innebörd och omfattar även bl.a. resurshushållning, arkitektonisk estetik och hälsa/säkerhet. Vi har valt att inom ramen för detta program fokusera på den del av målet som hanterar friluftsliv och har därför preciserat formuleringen i följande miljö kvalitetsmål: ”Friluftsmark för upplevelser och hälsa.” Eftersom detta bedöms vara en fråga där Uppsala kommun är huvudaktör har vi valt att behandla detta mål först. Här tas utöver friluftsliv/folkhälsa även frågor som berör naturinformation och naturpedagogik upp. De övriga fem målen fokuserar huvudsakligen på biologisk mångfald.

Kommunens miljö kvalitetsmål för naturvården är:

- 1. Friluftsmark för upplevelser och hälsa**
- 2. Levande skogar**
- 3. Ett rikt odlingslandskap**
- 4. Myllrande våtmarker**
- 5. Levande sjöar och vattendrag**
- 6. Ett rikt växt- och djurliv**

För varje miljö kvalitetsmål presenteras kommunens inriktning samt korta beskrivningar av bakgrund och tillstånd i Uppsala kommun. Formuleringarna är allmänt hållna för att kunna vara giltiga under en period av åtminstone ca 10 år.

Avsnittet mål och inriktning fastställer den kommunala organisationens åtaganden inom naturvårdsområdet inom Uppsala kommuns geografiska område.

MÅL 1. Friluftsmark för upplevelser och hälsa

Miljö kvalitetsmålet innebär bland annat att:

- *Alla invånare har god tillgång på närbelägen friluftsmark av god kvalitet.*
- *Skolor och förskolor har tillgång till närbelägen mark som är lämplig och stimulerande för barns utevistelse, lek och naturstudier.*
- *Det finns lättillgänglig information om kommunens natur och friluftsområden.*

INRIKTNING

- Kommunen ska inom ramen för fysisk planering och ärendehantering värna friluftsvärden och naturpedagogiska värden. Det innebär bland annat att:
 - tätortsnära rekreatiomsområden och närnatur till skolor och förskolor så långt möjligt skyddas från åtgärder som försämrar deras kvalitet och funktion
 - stora opåverkade områden så långt möjligt skyddas från påverkan
 - tysta områden så långt möjligt skyddas från bullerpåverkan
 - stränder skyddas från åtgärder som försämrar möjligheterna till bad och friluftsliv
 - tätortsnära s.k. gröna kärnområden för aktivt bevarande⁶ anvisas i kommunens översiktsplan.
- De av Kommunfullmäktige antagna planeringsriktlinjerna för tillgång på närfriluftsmark⁷ ska tillämpas i den fysiska planeringen. Eventuella avsteg från riktlinjerna ska alltid motiveras. Kompensationsåtgärder ska vidtas i de fall värdefull friluftsmark tas i anspråk för exploatering inom områden med brist på friluftsmark.
- Kommunen ska aktivt utnyttja plan- och bygglagens planinstrument för att skydda sådana gröna ytor eller stråk i tätorter som har viktiga sociala eller naturpedagogiska funktioner.
- Kommunen ska äga eller arrendera och/eller vid behov långsiktigt skydda de marker som är mest betydelsefulla för tätortsnära friluftsliv. Det innebär att:
 - kommunen fortsätter att äga och utifrån befintliga värden förvalta sina tätortsnära friluftsområden, liksom friluftsgårdarna Hammarskog och Fjällnora
 - kommunen förvärvar mark, sluter avtal med markägare och/eller skyddar mark som naturreservat där så behövs för att bevara värden för friluftslivet och där övriga naturvårdsaktörer inte prioriterar långsiktigt skydd. Områden i anslutning till tätorter med otillräcklig tillgång på närbelägen friluftsmark prioriteras.
 - kommunen säkrar tillgången på närnatur för skolor och förskolor samt möjligheterna att utnyttja denna i undervisningen genom markförvärv eller avtal med markägare där så behövs.
 - de kommunägda skogs- och jordbruksmarker som är av mindre intresse för såväl friluftsliv som biologisk mångfald i första hand utgör bytesreserv för att förvärva mark för nyss nämnda ändamål.

⁶ Med ”gröna kärnområden för aktivt bevarande” avses sådana områden som enligt kommunens uppfattning under planperioden bör långsiktigt säkerställas/skyddas för naturvård och friluftsliv. För långsiktigt säkerställande av naturområden utnyttjas i huvudsak förordnande om naturreservat enligt miljöbalken.

⁷ Planeringsriktlinjer för grundtillgång på närfriluftsmarker för kommunens tätorter (KF 1994, ser. A, nr. 149). Planerings slutsatser vid tillämpning av riktlinjerna sammanfattas i vit ruta på s.11 och siffermässiga definitioner återfinns i bilaga 6.

- Kommunen ska aktivt utveckla allmänhetens möjligheter till friluftsliv⁸/rekreation och naturupplevelser. Det innebär bland annat att:
 - tillgängligheten till friluftsmarker utvecklas genom gång- och cykelvägar, parkerings platser m.m. Till viktiga målpunkter utvecklas sammanhängande cykelleder.
 - tillgängligheten i friluftsmarker utvecklas genom olika typer av friluftsanordningar, såsom t.ex. vägvisare, markerade stigar och rastplatser
 - möjligheter till naturupplevelser värnas och utvecklas i skötseln av den kommunägda marken
 - information om kommunens natur och friluftsområden fortlöpande erbjuds invånare och besökare genom kommunens hemsida, tryckta informationsmaterial, information i fält och genom särskilda arrangemang.
- Barn, äldre människor, personer med funktionshinder och personer med annan kulturell bakgrund utgör prioriterade grupper för särskilda satsningar. Det innebär bland annat att:
 - verksamhet med inriktning på barn och ungdomar utvecklas och upprätthålls vid visningsgårdar
 - anpassningar för att öka tillgängligheten för funktionshindrade eftersträvas vid viktiga besöksmål
 - badmöjligheter (friluftsbad) bibehålls och vid behov förbättras
 - naturskoleverksamhet erbjuds skolor och förskolor som en naturlig del i undervisningen.
 - möjligheter till lokal odling i tätorterna värnas och vid behov utvecklas.

Planerings slutsatser vid tillämpning av kommunens planeringsriktlinjer för grundtillgång på närfriluftsmark (se fotnot 7 sidan 10, för siffervärden se bilaga 6)

- Vid bristsituationer ska alla befintliga marker som har något friluftsvärde av betydelse i sammanhanget skyddas mot exploatering som påtagligt skulle skada miljövärdena
- Vid en situation där tillgångarna är klart otillräckliga ska om möjligt ny friluftsmark skapas. Antingen intill befintlig sådan eller som helt nya områden
- Vid en situation då friluftsmarkerna är mer eller mindre svåråtkomliga ska förbindelserna mellan bebyggelsen och friluftsmarkerna förbättras.

⁸ Med friluftsliv avses i detta program rörligt friluftsliv, d.v.s. aktiviteter i naturmiljö, inom ramen för allemansrätten, som ej är knutna till någon större anläggning, t ex vandring (även på utmärkta leder), svampplockning o.s.v. Till skillnad från rörligt friluftsliv finns anläggningsbundet friluftsliv, d.v.s. sådana fritidsaktiviteter i naturmiljö som är knutna till en anläggning, t ex utförsskidåkning eller golf. Motoranknutna aktiviteter avses i denna skrift vare sig ingå inom begreppen friluftsliv eller rörligt friluftsliv.

Foto: Bernth Johansson

BAKGRUND

Det är viktigt för hälsa och välbefinnande att människor erbjuds goda möjligheter till utevistelse i naturen med lek, motion och naturupplevelser. Det är också viktigt för att Uppsala ska upplevas som en attraktiv kommun att bo och verka i.

Forskning visar att avgörande för människors nyttjande av naturen i vardagslivet är att det finns tillgång till lättillgängliga och attraktiva områden. I synnerhet i och kring tätorter, där exploateringsstrycket är högt, liksom nära skolor och förskolor måste därför tillgång och kvalitet på friluftsmark långsiktigt säkerställas. För detta har kommunerna ett särskilt ansvar. Dessa frågor måste ses utifrån ett långsiktigt perspektiv och mot bakgrund av beräknad befolkningsökning, så att sådana områden kommer att finnas i tillräcklig utsträckning även i framtiden. Det innebär att det finns en gräns för hur mycket man kan nagga grönområden i kanten utan att allvarliga brister uppstår. Där denna gräns är nådd och överskriden (s.k. bristområden) är det ännu viktigare att värna och utveckla de värden som finns kvar och att där så är möjligt även skapa nya ytor/kvaliteter.

Också tillgängligheten behöver ofta utvecklas. Information om natur och miljö kan ges på många sätt och i många sammanhang. Via skrifter, filmer etc. kan en potentiell besökare ges kunskap om ett visst område så att han/hon får relevanta förväntningar på

vad som finns att göra och uppleva där. Vägskyltar och kartor i foldrar/guideböcker gör att besökaren kan hitta till naturområdet. Anläggningar i form av bl.a. säkra gång- och cykelvägar och parkeringsplatser utgör rent fysiska förutsättningar för tillgängligheten. Skyltar vid entréer, tillsammans med markerade leder och ”stigvisare” i terrängen, hjälper besökaren att hitta där. Av särskilt stor betydelse för utbytet av ett besök är den information som kan få besökaren att se och förstå mera. Det ökar möjligheterna till positiva upplevelser i naturen och till ökad miljömedvetenhet hos den enskilde och i samhället.

Särskilda satsningar kan behövas för speciella grupper, funktionshindrade, invandrare m.fl. Från ett genusperspektiv motiveras att kvinnors/flickors behov särskilt uppmärksammas, t.ex. trygghet/säkerhet och även t.ex. satsning på bra ridmöjligheter. Odling är en viktig friluftaktivitet för många människor. Från ett folkhälsoperspektiv och inte minst även från ett integrationsperspektiv är det viktigt att värna möjligheter till bostadsnära odling. Det är också viktigt att tillgodose önskemål i samhället genom utveckling av nya typer av friluftaktiviteter.

TILLSTÅNDET I UPPSALA KOMMUN

Uppsala kommun omfattar ett vidsträckt geografiskt område, tjugo kvadratmil, och domineras av landsbygd. År 2002 bodde närmare nittio procent av kommunens befolkning i tätorterna, därav nio av tio i Uppsala stad och en av tio i någon av de övriga 17 tätorterna. Befolkningens geografiska fördelning framgår av tabell 1 (sid. 14).

Tillgången på tätortsnära friluftsmark är av naturgivna skäl geografiskt ojämnt fördelad mellan och inom tätorterna. I slättområden, såsom stadens östra och norra delar, men även t.ex. i tätorterna Lövsälö och delar av Björklinge, Bälunge, Vänge och Rasbo, är tillgången på närbelägen friluftsmark av naturgivna skäl begränsad. Stadens västra och södra delar, liksom bl.a. Storvreta, Vattholma, Skyttorp, Länna-Almunge och Järlåsa däremot är relativt välförsedda med friluftsmark. En del tätortsnära friluftsmarker är i kommunens ägo (se karta c) medan övriga är mer eller mindre tillgängliga med stöd av allemansrätten.

I bristområden måste friluftsmark värnas och tillgängligheten till markerna utvecklas i större utsträckning genom kommunens försorg. Bristerna måste åtgärdas genom särskild friluftspanering som kan inkludera fysiska åtgärder (vandringsleder, grillplatser, p-platser, gc-vägar, ridstigar etc.) men även långsiktigt säkerställande av mark i naturreservat. Det är också angeläget att värna de områden som upplevs som tysta. På grund av bl.a. omfattande flygtrafik är de numera ganska få i denna del av landet.

Utöver de tätortsnära markerna utgör Hammarskog och Fjällnora, liksom även Kungshamn-Morga i Knivsta kommun, välbesökta friluftsområden för uppsalaborna. Här finns attraktiva skogs- och odlingslandskap men även möjligheter till bl.a. bad och skridskotur, aktiviteter som stadens närmaste omgivning har begränsade möjligheter att erbjuda. Det är viktigt att kommunen förfogar över mark och anläggningar vid Hammarskog och Fjällnora och förvaltar dessa med inriktning på rörligt friluftsliv.

Upplandsleden är en regional markerad vandringsled som går genom kommunen. Utmed leden finns vindskydd och även övernattningsstugor. Leden sköts av de kommuner den passerar genom.

Uppsala kommun har sedan länge en jämförelsevis hög nivå på förvaltningen av reservat och friluftsområden. En väl utvecklad rutin för naturvårdstillsyn av friluftsanordningar

– formaliserad genom tydliga uppdrag – borgar för att besökarens förväntade upplevelse tillgodoses. När nya friluftsområden tillkommer eller när kommunen säkerställer områden som naturreservat innebär det i allmänhet att ytterligare resurser behöver tillföras för förvaltning och tillsyn.

Sjöar och vattendrag, liksom deras stränder, är ofta intressanta för friluftsliv. Här kan man paddlakanot, bada och vintertid åkaskridskor. Eftersom kommunen, i synnerhet de centrala delarna kring Uppsalastad, är sjöfattig är det generellt viktigt värna stränderna för friluftslivet, inklusive alla de platser som är lämpliga för naturbad. Detta görs i första hand genom att vara mycket restriktiv i prövning av strandskyddsdispenser men i vissa fall behöver därutöver tillgängligheten förbättras. Runt staden är det särskilt hårt tryck på de få vattenmiljöer som finns. Stora delar av Mälarstranden och Fyrisåns stränder i stadens närhet är i hög grad ianspråktagna för bebyggelse varför det är angeläget att både värna och förbättra tillgängligheten, inklusive badmöjligheterna, i de delar som återstår.

Bebyggelsestrycket är högt även på landsbygden, i synnerhet i stadens närhet. Det är viktigt att ny bebyggelse lokaliseras och anpassas så att såväl landskapsvärden som allemansrättslig tillgänglighet bibehålls.

TABELL 1: Befolkning och befolkningens fördelning i Uppsala kommun 2002-12-31

Geografiskt område	Antal invånare	Andel av total befolkning (%)	Andel av tätortsbefolkning (%)
Uppsala, staden	135 668	75,5	87,0
Storvreta	6 327	3,5	4,1
Björklinge	3 033	1,7	1,9
Bälinge	2 047	1,1	1,3
Vattholma	1 494	0,8	1,0
Vänge	1 273	0,7	0,8
Lövstalöt	893	0,5	0,6
Almunge	744	0,4	0,5
Länna	707	0,4	0,5
Skyttorp	683	0,4	0,4
Knutby	599	0,3	0,4
Gunsta	477	0,3	0,3
Järlåsa	418	0,2	0,3
Gävsta	391	0,2	0,3
Vreta-Ytternäs	366	0,2	0,2
Ramstalund	292	0,2	0,2
Läby	237	0,1	0,2
Blackstalund	215	0,1	0,1
Tätorter tot	155 864	86,7	100
Utanför tätorter	23 809	13,3	
Hela kommunen	179 673	100	

MÅL 2. Levande skogar

Utgående från nationella och regionala mål har kommunen följande inriktning:

INRIKTNING

- Kommunen ska inom ramen för fysisk planering och ärendehantering värna särskilt värdefulla skogsområden.
- Kommunen ska överväga att, där så behövs för att bevara biologisk mångfald eller värden för friluftslivet och om övriga naturvårdsaktörer inte prioriterar långsiktigt skydd, förvärva mark, sluta avtal med markägare och/eller skydda mark som naturreservat.
- Kommunen ska i mån av tillgängliga resurser, där så är motiverat med hänsyn till biologisk mångfald eller friluftsliv, delta i samarbetsprojekt med övriga aktörer som är verksamma i kommunen kring skydd, restaurering och skötsel av värdefull skog.
- Kommunens skogsförvaltning (egen och arrenderad mark) ska bedrivas så att virkesproduktionsintressena underordnas naturvårdens, kulturmiljövårdens och friluftslivets intressen. Det innebär bland annat att:
 - skogsbruket bedrivs enligt certifieringsbestämmelserna för FSC⁹
 - nyckelbiotoper lämnas orörda eller sköts med inriktning på biologisk mångfald
 - motormanuell skötsel eller andra skonsamma småskaliga metoder tillämpas vid skötsel av bestånd med höga natur-, kulturmiljö- eller friluftsvärden (s.k. NS-bestånd¹⁰ eller motsvarande)
 - skogsbete eftersträvas i bestånd med betesgynnade värden
 - gödsel och kemiska bekämpningsmedel inte används
 - underhållsrensning av diken undviks.

BAKGRUND

Under det senaste halvsekle har storskaligt skogsbruk orsakat en utarmning av den biologiska mångfalden i våra skogar. Idag tar aktörerna inom skogsnäringen ett ökat ansvar för miljön på frivillig väg, bl.a. genom certifiering av skogsbruket. Utöver detta behövs också stora och skyndsamma samhälleliga insatser för att skydda värdefull skog, varför staten sedan senare delen av 1990-talet kraftigt förstärkt anslagen för detta ändamål. Dessutom krävs i många fall skyndsamma restaurerings- och skötselinsatser för att bevara värdena i många skogstyper.

På regional nivå har Skogsvårdsstyrelsen huvudansvaret för skogssektorns miljöarbete. När det gäller områdesskydd ansvarar Länsstyrelsen för större objekt, vilka är föremål för naturreservatsbildning, medan Skogsvårdsstyrelsen ansvarar för mindre objekt som säkerställs genom biotopskydd eller naturvårdsavtal. Länsstyrelsen har långtgående samarbete med Upplandsstiftelsen i säkerställandearbetet. Kommunerna har möjligheter att agera genom att bilda naturreservat, sluta avtal med markägare och/eller att bidra med resurser för restaurering och skötsel. Kommunerna har också ansvaret att bevara och utveckla naturvärdena på den kommunägda marken.

⁹ Certifieringssystemet "Forest Stewardship Council". För mer information se <http://www.fsc-sverige.org/>

¹⁰ NS-bestånd är sådana skogsbestånd där målet är naturvård (till skillnad från virkesproduktion) men som behöver skötsel för att värdena ska bestå eller utvecklas.

Foto: Agneta Sälsten

TILLSTÅNDET I UPPSALA

De allra flesta skogsområden i Uppsala kommun är kulturpåverkade genom människans brukande alltsedan landet höjdes upp ur havet. Naturskogsobjekten är därför med få undantag relativt få och små. Många utgörs av mosaiker av skog och våtmarker eller av marker som varit otillgängliga för skogsbruk, bl.a. extremt blockrika marker. I kommunen finns många områden med höga naturvärden och variationen av skogsbiotoper med stora naturvärden är stor. I vissa landskapsavsnitt finns det mycket lövskog, i huvudsak kring Mälaren men även bl.a. i ett stråk österut som omfattar Funbo-Länna-Almunge-området och Knutby-Bladåker-Vällenområdet. Spridda utposter av lövskogsmiljöer återfinns även i kommunens västra och norra delar, bl.a. vid Tämnaren och vid de talrika s.k. glupar¹¹ som förekommer bl.a. inom Ulleråkers allmänning (Jumkil/Bälinge), Lindsjö-Långmossen, Kölva, söder om Tämnaren, Edshammarsskogen, Eda och Vällenområdet. Särskilt artrika anses de asprika biotoperna vara. Sådana återfinns i Degermossen, Fiby, Hågadalen-Nåsten, södra Uppsala, Stolvreta-Rasbo samt Vällenområdet. Det finns därutöver ett flertal andra värdefulla lövkogsskogstyper inom kommunen; t ex ädellövskog med ek och lind som återfinns bl.a. vid Mälaren, i Funbo-Länna-Almunge samt Bladåker-Vällenområdet.

Variationsrikedomen mellan olika typer av skogsbiotoper gäller även barrskog. Barrnaturskog finns representerat i flera områden mellan Skogs-Tibble och Tämnaren, i Funbo-Länna samt i Vällenområdet. Granskog på ört- och kalkrik mark finns i Edshammarsskogen samt i Vällenområdet.

Speciellt för Uppsala är att en hel del skog med mycket gamla träd finns bevarade i och nära staden. De gamla tallbestånden på grusig och sandig mark som vi finner bl.a. i Kronparken och på Ultuna- och Sunnerstaåsarna och i Granebergsskogen utgör en naturtyp för vilken naturvårdsaktörerna som är verksamma inom Uppsala kommun får

anses ha ett särskilt ansvar. Dessa glesta tallbestånd präglas av tidigare bete och det är önskvärt att återinföra bete som skötselmetod där så är möjligt. Sedan 2002 betas åter delar av Kronparken.

Kommunen äger och förvaltar år 2005 ca 3900 ha skogsmark, merparten tätortsnära. Den kommunägda marken hyser ofta höga värden genom att stora delar av den utgörs av gamla bestånd som aldrig har slutavverkats. I den nyckelbiotopsinventering som gjorts år 1998 klassades ca 17 % av den kommunägda marken som nyckelbiotop, jämfört med ca 1,6 % av privatskogsbrukets marker i kommunen. Även i den centrala stadsmiljön finns höga biologiska värden knutna till träd eller trädbestånd, t.ex. Engelska parken, Slottsbacken, Bleke backe och de gamla bytomterna.

Uppsala kommun har sedan 1970-talet bedrivit ett hänsynsfullt tätortsnära, i huvudsak motormanuellt, skogsbruk. Ungefär en fjärdedel av den kommunägda marken har varit avsatt för ”fri utveckling”. Merparten av denna mark är år 2005 skyddad i naturreservat (Hågadalen-Nåsten, Norra Lunsen och Stadsskogen). Kommunens skogsbruk är sedan 1998 certifierat enligt FSC (se fotnot 8 sid 15).

Man har sedermera funnit att fri utveckling (målklass NO = naturvård orört) inte alltid är det bästa för den biologiska mångfalden i skogen utan istället att vissa skötselinsatser ibland behöver göras (målklass NS = naturvård skötsel). Många värdefulla skogsmiljöer i denna del av landet är som tidigare nämnts kulturpräglade (här avses präglade av äldre småskaligt skogsbruk och/eller av bete) och naturvårdsinriktad skötsel, i form av röjning, gallring och bete, är därför ofta nödvändig för att bibehålla naturvärdena. Igenväxningen påskyndas dessutom i viss mån av det ökade kvävenedfallet. Sådan skötsel medför ett behov av ökade resurser för skogsförvaltningen eftersom det i de flesta fall innebär nettokostnader. Möjligheterna att få motormanuella arbeten utförda till rimliga kostnader, t.ex. genom arbetsmarknadsåtgärder, har också försämrats under 2000-talet, varför maskinell avverkning tillämpas i större utsträckning på den kommunägda marken. Teknikutvecklingen går dock mot mindre och mer skonsamma maskiner.

Foto: Karolina Vesby

MÅL 3. Ett rikt odlingslandskap

Utgående från nationella och regionala mål har kommunen följande inriktning:

INRIKTNING

- Kommunen ska i olika sammanhang, bl.a. inom ramen för den fysiska planeringen, verka för att förutsättningarna för livskraftiga jordbruk bevaras och utvecklas.
- Kommunen ska inom ramen för fysisk planering och ärendehantering värna särskilt värdefulla odlingslandskap.
- Kommunen ska överväga att, där så behövs för att bevara biologisk mångfald eller värden för friluftslivet och övriga naturvårdsaktörer, inte prioriterar långsiktigt skydd, förvärva mark, sluta avtal med markägare och/eller skydda mark som naturreservat.
- Kommunen ska i mån av tillgängliga resurser och där så är motiverat med hänsyn till biologisk mångfald eller friluftsliv delta i samarbetsprojekt, med övriga aktörer som är verksamma i kommunen. Det kan gälla skydd, restaurering och skötsel av värdefulla ängs- och hagmarker samt skyddsvärda odlingslandskap.
- Kommunens jordbruksförvaltning (för egen och arrenderad mark) ska bedrivas så att jordbruksproduktionen underordnas naturvårdens, kulturmiljövårdens och friluftslivets intressen. Detta innebär bland annat att:
 - ekologisk odling bibehålls på minst 25% av den kommunägda arealen och ökas när så är möjligt
 - miljöcertifiering eftersträvas
 - öppna skyddszoner eftersträvas intill sjöar och vattendrag
 - brynzoner, småbiotoper och kulturbärande element sköts så att värdena bevaras och utvecklas, bl.a. ska grova träd hållas fria från igenväxning
 - samtliga naturliga slätter- och betesmarker på den kommunägda marken och i kommunalt beslutade naturreservat sköts så att biologiska värden värnas och utvecklas
 - brukningscentra utvecklas och upprätthålls för den djurhållning som behövs för skötseln av de kommunägda betesmarkerna, inklusive skogsbeten
 - byggnader som är viktiga för bevarande av odlingslandskapets karaktär i möjligaste mån bevaras och underhålls såväl på kommunens marker som i kommunalt beslutade naturreservat.

BAKGRUND

Stora rationaliseringar inom jordbruket under det senaste halvsekle har bl.a. inneburit nya brukningsmetoder, större brukningsenheter, färre småbiotoper och upphörd hävd av naturliga betes- och slättermarker. De natur- och kulturmiljövärden vi ser i landskapet idag är till stor del ett resultat av äldre tiders markanvändning och är skötselberoende. Möjligheten att bibehålla förutsättningarna för ett ekonomiskt bärkraftigt jordbruk, inte minst inriktningen på den framtida jordbrukspolitiken inom EU tillsammans med samhällets övriga insatser för bevarande och skötsel, är avgörande för möjligheterna att bevara odlingslandskapets värden.

Vid den riksomfattande ängs- och hagmarksinventeringen som utfördes under senare hälften av 1980-talet fann man att endast 2 promille av slåtterängarna och ungefär en fjärdedel av naturbetesmarkerna återstod jämfört med arealerna år 1880¹².

På regional nivå har länsstyrelsen huvudansvaret för bevarande av natur- och kulturmiljövärdena inom jordbrukssektorn. Länsstyrelsen administrerar miljöstödsystemet och har även möjligheten att inrätta biotopskydd, natur- eller kulturresevat. Småbiotoper är generellt skyddade genom miljöbalkens bestämmelser. Kommunerna har möjligheter att agera genom att bilda natur- eller kulturresevat, sluta avtal med markägare och/eller att bidra med resurser för restaurering och skötsel av jordbruksmarker.

Kommunerna har också en nyckelroll genom att inom ramen för den fysiska planeringen värna goda förutsättningar för fortsatt jordbruksdrift. Lokalisering av ny samlad bostadsbebyggelse nära jordbruksverksamhet kan exempelvis utgöra hinder för djurhållning. Även enstaka spridd bostadsbebyggelse, vilken inte är kopplad till jordbruksdriften, kan ge negativa effekter för jordbrukets möjligheter att på sikt upprätthålla eller utveckla verksamheten.

Foto: Mia Agvold Jägboorn

TILLSTÅNDET I UPPSALA

Odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden betingas av människans brukande. Nyttjandet av marken för odling, bete och slåtter har varierat genom tiderna.

Större delen av odlingslandskapet inom kommunens gränser har brukats kontinuerligt alltsedan marken blev tillgänglig efter den senaste istiden. I början av 1900-talet fanns här ännu ett hårt brukat landskap där många utdikade skogskärr och f.d. sjöar utgjorde åker och där dagens skogsområden utgjorde mer eller mindre öppna betesmarker eller betesskogar. Idag upptar jordbruksmarken ungefär en fjärdedel av kommunens yta.

Natur- och kulturmiljövärden är ofta ömsesidigt betingade av varandra och överlappar därför i odlingslandskapet. Värdena för naturvården utgörs dels av helhetsmiljöer men även av spridda välhävdade ängs- och hagmarksobjekt och av s.k. småbiotoper i odlingslandskapet (alléer, diken, åkerholmar, gamla träd m.m.). De värden man brukar referera till som ”värdefull landskapsbild” präglas i hög grad även av den karaktär och identitet som den äldre bebyggelsen ger landskapet. Många äldre ekonomibyggnader, t.ex. ängslador, behöver snarast underhållas för att överhuvudtaget kunna bevaras.

Av länets ängs- och hagmarker, enligt inventeringen 1993 (under revidering 2004–2005), finns en relativt stor andel i Uppsala kommun. Av kommunens ängs- och betesmarksareal utgörs 98 % av betade marker.

¹² Naturvårdsverket. Monitor 14, 1994: Biologisk mångfald i Sverige. En landstudie.

De betade markerna upptar enligt inventeringen en yta av 4124 ha, fördelade på drygt 300 områden, och hagmarkerna har stor betydelse för den biologiska mångfalden och odlingslandskapets värden i kommunen. Längs åar och sjöar finns från både botanisk och fågelsynpunkt värdefulla betade fuktängar såsom Kungsängen, Funbosjön, Olandsån (Knutby 25 ha) och Kärven. Enastående i sitt slag är Jumkilsån med kilometervis av betade ravinslänter. Åsar och torrbackar har ofta en kräsen, artrik flora, ibland med backsippa. Exempel är åsbackar i Lena, Vallgårde i Gamla Uppsala, Stångbybacken i Danmark och Ryttharhagen i Börje. Det utan jämförelse största (87 ha) sammanhängande (och artrika) beteslandskapet finns vid Knutby prästgård. Vid Grellsbo i Bälinge finns tre artrika hagar med bl.a. fältgentiana, finnögöströst, kattfot, råttsvans och slätterfibbla. Frånsett fuktängarna ligger de flesta hagmarker ligger i mellanbygden i övergångspartierna mellan slättbygd och skogsbygd. Socknar med särskilt hög rikedom på värdefulla hagmarker är Rasbo och Bladåker.

Av länets kvarvarande slättermarksareal fanns vid inventeringen närmare 90 % i Uppsala kommun. Länsstyrelsens inventering redovisar här fem slättermarker om sammanlagt 49 ha: Kungsängen, Kungshögarna, Lillängen, Gödåkers gravfält och Stora Sjørudan (intill Hosjön), där Kungsängen utgör huvuddelen av arealen. Under senare år har ytterligare några (små) objekt tillkommit. Ett av dessa är Toran i Hammarskog, där kommunen restaurerat en trädbärande äng, en löväng, varav endast tre exempel finns inom kommunens geografiska område. Kungsängens slättermark är ett lättillgängligt och välbesökt område, i synnerhet i maj månad när kungsängsliljorna blommar. Kungsängen sköts av Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) inom ramen för ett samarbetsavtal för förvaltningen av Årike Fyris. Kommunen ordnar årlig slätterdag på Kungsängen.

Brynzoner, d.v.s. de i allmänhet flerskiktade gränzoner mellan öppen mark och skog som karaktäriseras av slån, nypon, hägg och andra buskar och lövträd, är viktiga för biologisk mångfald, inte minst för många fågelarter. Brynzonerna säkerställs genom att jordbruksmarken är i hävd och att hävdvunna gränser bibehålls. Där hävden ligger nere eller betestrycket är för lågt växer marken igen med sly eller så breder slånbuskagen ut sig.

Uppsala kommun äger eller arrenderar (år 2005) ca 1700 ha jordbruksmark fördelat på ca 1400 ha åker och ca 300 ha betesmark. Marken brukas av ca 100 arrendatorer och 20 % av marken är omställd till ekologisk odling genom stimulans från kommunens sida. Kommunen har även stimulerat miljöcertifiering och anläggning av skyddszoner i form av gräsbevuxna öppna marker, intill sjöar och vattendrag på den kommunägda marken. Skyddszoner bidrar inte bara till minskat växtnärläckage utan även till ökad biologisk mångfald och ökad tillgänglighet för friluftslivet.

Kommunen har restaurerat stora arealer betesmarker (inklusive skogsbeten). I syfte att få en långsiktig och ekonomiskt hållbar skötsel av dessa finns behov av att utveckla och upprätthålla centra för den djurhållning som behövs för skötseln.

I projekt Målarhagar, som drivs av Upplandstiftelsen och där Uppsala kommun deltagit, produceras ekologiska produkter på biologiskt rika marker.

När det gäller bostadsbebyggelse på landsbygden har under de senaste decennierna ett ökat tryck, i synnerhet i stadens omland, inneburit att bostäder har lokaliserats i ett utspritt mönster på landsbygden. Detta har ibland gett negativa effekter för såväl landskapsbild som för allemansrättslig tillgänglighet och även för möjligheterna till fortsatt jordbruksdrift. Ett restriktivt förhållningssätt bör gälla för spridd bebyggelse på landsbygden. Tydliga rekommendationer bör finnas för lokalisering och anpassning samtidigt som samlade tillskott bör anvisas i lämpliga lägen för att möta efterfrågan på lantligt boende.

MÅL 4. Myllrande våtmarker

Utgående från nationella och regionala mål har kommunen följande inriktning:

INRIKTNING

- Kommunen ska inom ramen för fysisk planering och ärendehantering värna särskilt värdefulla våtmarker.
- Kommunen ska överväga att, där så behövs för att bevara biologisk mångfald eller värden för friluftslivet och övriga naturvårdsaktörer inte prioriterar långsiktigt skydd förvärva mark, sluta avtal med markägare och/eller skydda mark som naturreservat.
- Våtmarker på den kommunägda marken ska bevaras och vid behov skötas så att deras hydrologiska, biologiska, sociala och kulturhistoriska värden bevaras och utvecklas. Detta innebär bland annat att:
 - våtmarker, källor och andra områden med högt eller artesiskt grundvatten¹³ värnas från negativ påverkan
 - överskottsmassor inte placeras i våtmarker eller i öppna diken
 - skadade våtmarker i möjlig och rimlig utsträckning restaureras
 - slätter eller bete eftersträvas vid skötsel av våtmarker med slätter- eller betesgynnade värden
 - våtmarker som är värdefulla för friluftslivet görs mer tillgängliga för besökare.
- Nyanläggning av våtmarker ska övervägas där så är möjligt och lämpligt, t.ex. i samband med planering av lösningar för vattenrening eller dagvattenhantering. Anläggningarna ska utformas så att biologiska och sociala värden främjas.
- Kommunen ska i mån av tillgängliga resurser där så är motiverat med hänsyn till biologisk mångfald, kulturmiljö eller friluftsliv delta i samarbetsprojekt med övriga aktörer som är verksamma i kommunen kring skötsel, skydd, restaurering eller nyskapande av våtmarker.

BAKGRUND

Våtmarker definieras som alla de marker där det alltid är blött eller i varje fall fuktigt, men där det vanligen inte finns vattenspeglar utan där vattnet normalt döljs under växtlighet och/eller ligger nära under markytan¹⁴. Våtmarker utgör viktiga livsmiljöer för bl.a. många arter av kärlväxter, mossor, snäckor, groddjur och fåglar. Dessutom har de många andra viktiga ekologiska funktioner, bl.a. att omhänderta föroreningar och närsalter.

I äldre tider nyttjades strandängar och ofta även skogskärr som slättermarker, där man hade möjlighet att samla vinterfoder till djuren. Sedan mitten av 1900-talet har de oftare refererats till som "vattensjuka" eller "försumpade" värdelösa områden som ofta utnyttjats för tippning, för att under senare delen av 1980-talet återigen börja mera allmänt uppskattas för sina ekologiska och rekreativa kvaliteter.

¹³ Med artesiskt grundvatten avses grundvatten som står under ett högre tryck än trycket vid markytan. Detta orsakas av att överliggande jordlager är täta och grundvattenytan i omgivningarna är belägen på en högre nivå.

¹⁴ Jacobson, R. 1997: Våtmarkernas värden i Uppsala län. Upplandsstiftelsen.

Länsstyrelsen har ansvaret för att de våtmarker som pekats ut i den nationella myrskyddsplanen är skyddade senast år 2010. Merparten av dessa områden är redan år 2005 skyddade som naturreservat och många dessutom som Natura 2000-områden.

TILLSTÅNDET I UPPSALA

I Mälardalen bedöms en stor del av de ursprungliga våtmarkerna ha försvunnit genom att mark har torrlagts och tagits i anspråk för jord- eller skogsbruk. I synnerhet i odlingslandskapet finns det ett behov av att nyanlägga våtmarker.

Foto: Leif Andersson

Det mest akuta hotet mot kvarvarande naturliga våtmarker är avvärjt i denna del av landet genom det generella markavvattningsförbudet som tillkom i naturvårdslagsstiftningen 1994. För små våtmarker eller dammar samt diken (som är vattenförande under hela vegetationsperioden eller under så stor del av denna att de domineras av fuktmarksvegetation) i odlingslandskapet gäller även det generella biotopskyddet för småbiotoper.

Skogligen våtmarker påverkas dock fortfarande negativt på många håll, av skogsavverkning inklusive körskador, skyddsdikning¹⁵ och dikesrensning. Våtmarker i odlingslandskapet påverkas idag i första hand av upphörd skötsel men även av tillförsel av gödsel och bekämpningsmedel. De mest värdefulla våtmarkerna behöver därför säkerställas genom områdesskydd för att deras värden inte ska gå förlorade.

Många våtmarker är intressanta för friluftslivet och tillgängligheten till dem kan förbättras bland annat genom uppmärkning av leder som spångas över blöta partier. Många våtmarker är också uppskattade och välbesökta lokaler för fågelskådning. Samtidigt måste givetvis häckande fågelarter värnas.

Fyrisån utgör en viktig ledlinje för flyttfågelsträck. Våtmarkerna längs ån, i Årike Fyris men även på många andra platser, främst norr om Ekeby kvarn, är betydelsefulla för rastande och häckande fågel. Andra exempel på våtmarker som är viktiga för våtmarkshäckande fågel är bl.a. f.d. Vissjön och de sankade stränder som finns vid många sjöar, t.ex. Fladen, Ramsen, Hosjön, Kärven och på flera platser längs mälardalen.

Inom kommunens geografiska område finns marker med talrika glupar¹⁶, bland annat i Ulleråkers allmänning (Jumkil/Bälinge), Lindsjö-Långmossen, Kölva, söder om Tämnanen, Eds-hammarsskogen, Eda och Vällenområdet.)

¹⁵ Skyddsdikning är sådan dikning av tillfälligt slag som kan göras efter avverkning för att motverka försumpning till följd av att vegetationens (trädens) vattenpumpande effekt upphör eller kraftigt minskar under en period.

¹⁶ Se fotnot 10, sid. 17.

MÅL 5. Levande sjöar och vattendrag

Utgående från nationella och regionala mål har kommunen följande inriktning:

INRIKTNING

- Kommunen ska inom ramen för fysisk planering och ärendehantering värna särskilt värdefulla sjöar och vattendrag.
- Kommunen ska värna strandskyddet genom att vara mycket restriktiv i sin prövning av strandskyddsdispenser, till skydd såväl för biologisk mångfald som för rörligt friluftsliv.
- Kommunen ska överväga att, där så behövs för att bevara biologisk mångfald eller värden för friluftslivet och övriga naturvårdsaktörer inte prioriterar långsiktigt skydd förvärva mark, sluta avtal med markägare och/eller skydda mark som naturreservat.
- Vattenmiljöer och stränder på den kommunägda marken ska bevaras och vid behov skötas så att deras hydrologiska, biologiska, sociala och kulturhistoriska värden bevaras och utvecklas. Detta innebär att:
 - skadade vattenmiljöer i möjlig och rimlig utsträckning restaureras
 - vattenmiljöer och stränder som är betydelsefulla för bad eller friluftsliv görs mer tillgängliga för besökare
 - skyddszoner intill sjöar och vattendrag eftersträvas och stimuleras
 - lekplatser för fisk värnas
 - undanröjande av vandringshinder för fisk eftersträvas.
- Nyanläggning av vattenmiljöer, t.ex. viltvatten eller dammar, ska övervägas där så är möjligt och lämpligt, t.ex. i samband med planering av lösningar för vattenrening eller dagvattenhantering. Anläggningarna ska utformas så att biologiska och sociala värden främjas
- Kommunen ska i mån av tillgängliga resurser och där så är motiverat med hänsyn till biologisk mångfald, kulturmiljö eller friluftsliv delta i samarbetsprojekt, med övriga aktörer som är verksamma i kommunen, kring skydd och restaurering eller nyskapande av vattenmiljöer eller kring övriga riktade åtgärder för arter knutna till vattenmiljöer

BAKGRUND

Sjöar, vattendrag och andra vattenmiljöer, bl.a. mindre dammar och gölar, är värdefulla för vattenlevande organismer men även för många arter av fågel. Vattenmiljöer är också eftertraktade för rekreation, bl.a. för kanoting, skridsko, bad och fiske men även för sina rent estetiska värden.

De flesta vattenmiljöer är mer eller mindre påverkade av mänsklig verksamhet, dels kemiskt-fysikaliskt men även genom rent fysiska åtgärder såsom grävning, rätning och dämning. EU har år 2000 antagit det s.k. Vattendirektivet, som bl.a. innebär att alla sjöar och vattendrag till år 2005 ska ha en god kemisk och ekologisk status (jfr regeringens proposition 2003/04:57 Vatten-distrikt och vattenmiljöförvaltning).

TILLSTÅNDET I UPPSALA

En stor del av avrinningen i Uppsala kommun sker mot Mälaren, huvuddelen via Fyrisåns avvattningsområde. Kommunen är generellt sjöfattig, relativt övriga delar av landet. De centrala delarna är extremt sjöfattiga medan det i den östra delen, med mer utpräglad sprickdalslandskap, finns flest sjöar. Höjdskillnaderna är små i det flacka landskapet och det råder därför även en generell brist på vattendrag med strömmande/forsande vatten. Jumkilsån, med sin relativt stora fallhöjd, utgör därvid det främsta undantaget. Även Sävaån, vid gränsen mot Enköpings kommun, har en del forssträckor.

De orörda vattendrag som finns är särskilt värdefulla, såväl utifrån limniska, geomorfologiska och hydrologiska värden som utifrån upplevelsemässiga värden. Exempel på sådana vattendrag är delar av Fyrisån och dess tillflöde Sävjaån-Storån, Funbosjöns östra tillopp (Vistebyån), Jumkilsån och Sävaån.

Eftersom marken i kommunen har ett relativt högt kalkinnehåll (kalkhalten avtar från nordost mot sydväst) är få sjöar försurade. De flesta sjöar och vattendrag i Uppsala kommun är där- emot sedan lång tid påverkade genom fysiska åtgärder såsom fördämningar och sjösänkningar samt rätning och fördjupning av vattendrag. Utdikningarna skedde i huvudsak under 1800-talet och första hälften av 1900-talet, i syfte att få mer mark för jordbruk. Idag när stora delar av denna jordbruksmark lagts ner skulle många vattendomar och dikesförrättningar kunna omprövas och vattennivåerna återställas. Sådan omprövning är en administrativt resurskrävande process.

De kemiska och fysikaliska förhållandena i kommunens sjöar och vattendrag, liksom naturvärdena intill dessa, är relativt väl dokumenterade. Kunskap saknas dock i många fall ännu när det gäller vattenmiljöernas biologiska värden.

Björklinge-Långsjön har en speciell hydrologi. Den tillförs kalkhaltigt grundvatten från åsen, vilket ger förutsättningar för dess speciella flora av kransalger. Sjön är skyddad som miljöskyddsområde, vilket innebär att skyddsbestämmelser reglerar tillförsel av föroreningar och närsalter.

En möjlig framtida konflikt kan uppstå mellan strandbete och vattenkvalitet. Strandbete utmed Fyrisån förordas för att vidmakthålla ett öppet och rikt landskap. Nötkreatur och får kan dock vara bärare av parasiter som kan sprida vattenburna sjukdomar. Planering och uppföljning av eventuella risker kan bli aktuell.

Aspen, en av våra största sötvattenfiskar och Upplands landskapsfisk, förekommer främst i Fyrisåns system. I Sävjaån men även uppströms Funbosjön finns lekplatser. De vandringshinder som finns utgör dock problem och fisken är idag en rödlistad (hotad) art, dessutom listad inom EU's art- och habitatdirektiv. Kommunen startade i början av 2000-talet i samarbete med andra aktörer ett "asp-projekt", med syfte att skapa fria vandringsvägar. Jumkilsån och Sävaån är de vattendrag inom kommunens gränser som har de största naturliga förutsättningarna att återfå stammar av laxartad vandringfisk (havsöring).

Utter har sedan länge varit försvunnen från kommunen, inte minst på grund av miljögifter, men har återvänt och förekommer då och då längs Fyrisån ända in i stadens centrala delar. Utterns problem idag är främst att den inte vill simma under broar varför den ofta går upp på vägar där den riskerar att bli överkörd. Kommunen har därför lagt "utterplankor" vid Islandsfallet och Kvarnfallet.

MÅL 6. Ett rikt växt- och djurliv

Utgående från nationella och regionala mål har kommunen följande inriktning:

INRIKTNING

- Kommunen ska inom ramen för fysisk planering och ärendehantering värna särskilt värdefulla områden, inklusive kända förekomster av rödlistade och övriga sällsynta arter, liksom vetenskapliga tylokaler¹⁷. Kompletterande planeringsunderlag ska tas fram vid behov och kommunens naturdatabank ska kontinuerligt ajourhållas.
- Ekologiska korridorer i staden ska identifieras, värnas och vid behov utvecklas.
- Kommunen ska aktivt utnyttja plan- och bygglagens planinstrument för att skydda gröna ytor eller stråk i tätorter som har viktiga ekologiska funktioner eller innehåller biologiskt värdefulla småbiotoper (t.ex. träd, alléer, dammar, våtmarker, diken) men som inte lämpar sig för naturreservatsbildning.
- Kommunen ska överväga att, där så behövs för att bevara värdefulla landskap, naturtyper eller arter och övriga naturvårdsaktörer inte prioriterar långsiktigt skydd förvärva mark, sluta avtal med markägare och/eller skydda mark som naturreservat.
- God kunskap ska finnas om värdefulla landskap, naturtyper och arter på den kommunägda marken. Vid behov eftersträvas åtgärder för skydd, skötsel eller restaurering (se avsnitten 2–5). Det innebär även bland annat att:
 - parker och andra kommunägda grönytor i staden i största möjliga utsträckning sköts så att de biologiska värdena värnas och utvecklas
 - bevarande av äldre växtmaterial och utnyttjande av äldre lantraser eftersträvas i förvaltningen av kommunens marker.
 - sådan introduktion eller spridning av främmande arter och gener som kan orsaka skada på biologisk mångfald eller på annat sätt inverka negativt på miljö eller människors hälsa motverkas
 - längs sådana vägkanter i det kommunala vägnätet som utgör, eller har förutsättningar att utvecklas till, artrika ängsmiljöer eftersträvas en skötsel som inriktas på att värna och utveckla dessa värden.
- Kommunen ska i mån av tillgängliga resurser där så är motiverat med hänsyn till biologisk mångfald delta i samarbetsprojekt, med övriga aktörer som är verksamma i kommunen, såväl kring inventering, ekologisk landskapsplanering m.m. som kring skydd, restaurering och skötsel av värdefulla landskap, naturtyper eller arter.

BAKGRUND

På grund av sjösänkningar, utdikning, igenväxning av ängs- och hagmarker och ett ensidigt skogsbruk råder det idag brist på många naturtyper och många arter hotar därför att försvinna inom en mer eller mindre snar framtid. Utöver att värna de livsmiljöer som finns kvar utgör restaurering i många fall en nödvändig förutsättning. Vissa arter behöver dessutom speciell hänsyn eller riktade åtgärder. Nationella åtgärdsprogram presenteras för de arter som bedöms vara i störst behov av skyndsamma insatser.

¹⁷ En vetenskaplig tylokal är den lokal från vilken en art först blivit vetenskapligt beskriven och namngiven.

Brun Guldbagge. Foto: Gillis Aronsson

Det är viktigt att ha en helhetssyn på den biologiska mångfalden eftersom skog, jordbruksmark, våtmarker, sjöar och vattendrag förekommer i en mosaik i landskapet. Regionala landskapsstrategier eller landskapsplaner kan utgöra lämpliga instrument för planering.

Ambitionerna i Sverige att skydda och utveckla biologisk mångfald omfattar även gamla kulturväxter och husdjursraser.

Sverige har tillsammans med andra länder internationellt reglerade åtaganden när det gäller bevarande och utveckling av biologisk mångfald. Den tydligaste konsekvensen av detta är det nätverk av skyddade naturområden, "Natura 2000", som etablerats inom Europeiska Unionen (EU).

Frågor som rör biologisk mångfald befinner sig i en forsknings- och utvecklingsfas, såväl vad gäller kunskapen om arter och livsmiljöer som utveckling av metoder för bevarande och utveckling.

TILLSTÅNDET I UPPSALA

Uppsala kommun har flera viktiga funktioner i arbetet med att bevara biologisk mångfald. En av de viktigaste strategiska rollerna är att bevaka och utveckla biologisk mångfald inom ramen för den fysiska planeringen, en mer operativ roll är att ta tillvara och utveckla värdena i egenskap av större markägare.

Den kommunägda marken, i synnerhet skogsmarken, har generellt högre biologisk mångfald än genomsnittsmarken eftersom marken förvaltats under lång tid med inriktning på naturvård och rekreation (se målavsnitt 2 "Levande skogar"). Även många parker har höga biologiska värden, vilket också bidrar till att göra parkerna intresseväckande och stimulerande. Till dessa områden förlägger en stor del av den breda allmänhetens sin utevistelse vilket ger den kommunala organisationen stora möjligheter att utveckla information om biologisk mångfald. Denna nyckelroll förstärks av att kommunen dessutom är huvudman för skola och barnomsorg. Strategier som rör naturinformation och naturpedagogik hanteras i anslutning till mål 1 ovan ("Friluftsmark för upplevelser och hälsa").

Uppsalatrakten har en relativt hög artrikedom, beroende på bl.a. att den omfattar både stora skogsområden och en vidsträckt gammal slättbygd (med även sydostliga arter) och på att den inbegriper såväl mäljarlandskap som högläntare marker kring den biologiska norrlandsgränsen. Eftersom många arter här lever nära gränsen för sina utbredningsområden är situationen för vissa arter kritisk. En genomgång av de rödlistade arter¹⁸ som förekommer inom kommunens gränser presenterades 1999¹⁹. I genomgången togs med även sådana arter som inte var nationellt rödlistade men vars förekomst i kommunen ändå bedömdes betydelsefulla. Storsvampar visade sig vara den i särklass största gruppen av rödlistade arter, dock under beaktande av att vissa organismgrupper saknades i sammanställningen, t.ex. fjärilar. I samråd med expertis gavs även förslag på ett antal tänkbara s.k. ansvarsarter, d.v.s. sådana hotade eller sällsynta arter där en relativt stor utbredning och frekvens finns inom kommunens gränser. Exempel på ansvarsarter i Uppsala kommun är cinnoberbaggen som förekommer i asprika skogsmiljöer och stamkvastmossa som förekommer i glupmiljöer.

Speciellt för uppsalatrakten är också koncentrationen som här finns av vetenskapliga typlokaler, d.v.s. lokaler från vilka många (inklusive många allmänna) arter först blivit beskrivna. Dessa lokaler har ett stort värde från såväl vetenskapshistorisk som vetenskaplig synpunkt. I kommunens naturdatabanken behöver finnas geografisk information om dessa lokaler för att de ska kunna värnas i den fysiska planeringen. Även övriga vetenskapshistoriskt intressanta lokaler bör värnas, t.ex. de lokaler som belagts från Linnés Herbarion.

På motsvarande sätt som för ansvarsarter kan man resonera kring naturtyper (biotoper). Ansvarsbiotoper för Uppsala kommun skulle bl.a. kunna vara de för uppsalatrakten så typiska fornminnesrika betes-/torrbackarna men även t.ex. glupar²⁰ samt äldre tallbestånd på grusig/sandig mark, liksom en del naturskogsartade bestånd av bl.a. barrskog och lövsumpskog (finns relativt mycket t.ex. i Norra Lunsen). Ansvarsbiotoperna bör identifieras och värnas.

På landskapsnivå kan man framhålla några av de mest värdefulla landskapsavsnitt som finns inom kommunens gränser, sett i ett nationellt perspektiv. Hit hör bl.a. Vällensområdet, Rungarn, Knutby-Hosjön, Jumkilsravinerna och Ulleråkers allmänning samt Mäljarlandskapet (bl.a. Uppsala Näsdalen och Lårstavikens strandnära landskap). Se vidare redovisningen av naturvärden, karta A1.

Ekologiska landskapsplaner är bra planeringsverktyg inför operativt arbete med biologisk mångfald på landskapsnivå. Sådana planer har tagits fram bl.a. för delar av Vällensområdet, Funbosjön med omgivningar, Hagby-Fockstaområdet och Jällaområdet.²¹

Geovetenskapliga naturvärden förbises ofta vid fokusering på biologisk mångfald. Berggrundens och jordlagrens sammansättning och struktur är en av de förutsättningar som styr landskapets utseende och biologiska innehåll. Geologin har också styrt de mänskliga verksamheterna i landskapet, såsom lokalisering av odling, bebyggelse m.m.

¹⁸ Arter som klassificeras i endera av kategorierna Försvunnen (RE), Akut hotad (CR), Starkt hotad (EN), Sårbar (VU), Missgynnad (NT) eller Kunskapsbrist (DD). Klassificeringen görs av ArtDatabanken vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU). Se www.dha.slu.se för ytterligare information.

¹⁹ Folkesson, Halvarsson, Lundin 1999: Rödlistade arter och ansvarsarter i Uppsala kommun. Praktikarbete vid kursen Naturvård MNI, Uppsala Universitet.

²⁰ Se fotnot 10, sid. 13, samt texten om glupar sid. 41.

²¹ Landskapsplanerna är framtagna av Upplandsstiftelsen (delvis med stöd av Uppsala kommun).

Baksippa. Foto: Agneta Säfsten

De specifikt geovetenskapliga naturvärdena utgörs i huvudsak dels av objekt där berggrunden har speciell struktur eller innehåll, såsom t.ex. förkastningsbranter, kalkstenar och järnmineraliseringar i Vattholma samt Almungemassivets alkalina bergarter. Värdena utgörs även av yngre bildningar i berggrunden eller i det lösa jordtäcket, såsom isräfflor, åsar, ändmoräner (s.k. de Geermoräner, främst vid Bakgöken i Vänge och vid Moga i Almunge), strandlinjer, stentorg (Uppsalaåsens högre belägna krönpartier) och raviner (främst Fyrisån/Jumkilsån). Till de geovetenskapligt värdefulla objekten hör även intressanta lagerföljder t.ex. i mossar och kärr. De geovetenskapliga värdena bör lyftas fram för att pedagogiskt sprida kunskap om landskapsutvecklingen.

De rent geovetenskapliga naturvärdena hotas idag främst av täktverksamhet eller annan exploatering av marken vilket innebär – om exploatering undviks – att de till skillnad från många andra naturvärden i allmänhet kan bevaras utan att det krävs några större anpassningar i pågående markanvändning.

Täktmiljöer, t.ex. grus- och sandtäkter, och andra av människan skapade biotoper i landskapet, såsom t.ex. ledningsgator och vägkanter, är ofta intressanta för biologisk mångfald. De hyser ofta sådana arter, främst insektsarter, som trängts undan i landskapet, t.ex. genom minskad slåtter- och beteshävd. I täkter finns dessutom ofta intresse av att bevara skärningar av pedagogiska skäl. De värden som finns eller kan utvecklas i dessa miljöer bör i möjligaste mån tas tillvara i samband med efterbehandling respektive skötsel.

NATURVÅRD – EN BAKGRUND

Biologisk mångfald och friluftsliv

Vården av den yttre miljön har traditionellt indelats i miljöskydd och naturvård. Miljöskyddet syftar främst till att begränsa omgivningsstörningar, såsom förorening, buller, strålning mm men även att främja resurshushållning rent allmänt. Naturvården fokuserar på alla de övriga åtgärder som behövs för att bevara arter av växter och djur, naturtyper och ett rikt och varierat landskap, till gagn såväl för människan som för övriga delar av den biologiska mångfalden.

BIOLOGISK MÅNGFALD

Naturvård handlar i sin vidaste bemärkelse om att bevara grunden för allt levande²². En förutsättning för detta är att den biologiska mångfalden kan bevaras. Det kan åstadkommas genom skydd av växt- och djurarter, skydd av särskilt värdefulla naturtyper eller landskap och genom att alla samhällssektorer visar hänsyn i sitt nyttjande av naturresurserna.

FRILUFTSLIV

Vistelse och upplevelser i naturen ger oss bättre fysisk och psykisk hälsa. Det kan också leda till att människor får bättre kunskap och förståelse för hur naturen fungerar och därmed känner ett engagemang och ansvar för miljön som helhet. Båda dessa effekter skapar goda förutsättningar för ett långsiktigt hållbart samhälle.

Faktaruta

Definition av biologisk mångfald enligt artikel 2 i Rio-konventionen om biologisk mångfald:

”Biologisk mångfald är variationsrikedomen bland levande organismer av alla ursprung, inklusive från bland annat landekosystem och marina och andra vattenekosystem och de ekologiska komplex i vilka dessa organismer ingår; detta innefattar mångfald inom arter, mellan arter och av ekosystem.”

Källa: NV rapport 5301, 2003.

²² Prop. 1990/91:90 ”En god livsmiljö”

Motiv för naturvårdsarbetet

Ytterst vilar samhället och dess utveckling på fungerande ekosystem och naturvården är en hörnsten i arbetet mot det hållbara samhället. I Regeringens skrivelse 2001/02:173 ”En samlad naturvårdspolitik” anges följande motiv för naturvårdsarbetet:

”...Även om synen på ”naturen” varierar från individ till individ finns gemensamma värderingar som omfattas av många. Vissa har sin grund i känslor och kärlek till naturen, andra kan ha en mer vetenskaplig förankring. I sammanfattning är regeringens motiv:

Etiskmoraliska motiv Naturen har ett inneboende värde, oavsett om den är lönsam för oss eller inte. Det är en etisk plikt att bevara variationsrikedomen och skönheten i vår natur. Det handlar också om att upprätthålla reella möjligheter till utveckling för framtida generationer så att dessa kan välja efter de värderingar som råder då. Ytterligare ett etiskt motiv är internationell solidaritet, att stödja de länder som med knappare resurser än våra försöker bevara biologisk mångfald och etablera ett långsiktigt hållbart utnyttjande.

Välfärdsmotiv De flesta människor har ett starkt behov av naturupplevelser. För många är naturen en kraftkälla som ger tillfälle till återhämtning och upplevelser som är svåra att värdera i termer av pengar. Naturens skönhet och en rik biologisk mångfald kan upplevas som en del av vår välfärd. Tillgång till mark och vatten är viktig för folkhälsan och ger människor livskvalitet.

Estetiskt motiv Natur- och kulturlandskapet är – och har varit allt sedan de första civilisationerna – en ousinlig källa till skönhet, inspiration, upptäckarglädje och vila. Även om vi upplever naturen på olika sätt, visar undersökningar att de flesta människor, oavsett kulturell bakgrund och rötter, känner vördnad för naturen och upplever att de kan hämta kraft i den.

Kulturella och känslomässiga motiv Känsla för och kärlek till naturen kan sägas vara den egentliga grunden för naturvården. ”Hembygdskänslan” kan ofta vara den viktigaste ingången till intresset för natur- och kulturmiljön. Det är motiv som inte bör underskattas.

Ekonomiska motiv och säkerhetsmotiv Genom att upprätthålla fungerande ekosystem som kan nyttjas hållbart, kan vi försörja oss med såväl varor som ekosystemtjänster, vilket är en förutsättning för framtida utveckling. När det gäller säkerheten i världens livsmedelsförsörjning utgör den samlade biologiska mångfalden grunden. Naturen ger också idéer och inspiration till forskning inom olika områden. Vår vardag är full av uppfinningar som har hämtat ”lösningar” från naturen...”

Lagstiftning

Nedan ges en kort sammanfattning av de viktigaste juridiska styrmedel som vid tiden för programmets antagande (år 2005) finns att tillgå i naturvårdsarbetet. Utöver nationell lagstiftning omfattas Sverige av ett antal internationella konventioner (överenskommelser) och av direktiv inom EU som berör naturvården, bl.a. med avseende på skydd av arter och av områden²³. De internationella överenskommelserna och EU-direktiven är i huvudsak implementerade (inarbetade) i den nationella lagstiftningen.

MILJÖBALKEN

Den 1 januari 1999 trädde miljöbalken i kraft. Den har ersatt tidigare lagar inom miljöområdet och ger ett mer samlat grepp på miljölagstiftningen. Vissa lagar som i hög grad berör naturvård, såsom bl.a. skogsvårdslagen (SVL) och plan- och bygglagen (PBL), ingår inte i balken men är i varierande utsträckning kopplade till balkens bestämmelser.

Övergripande bestämmelser (kapitlen 1–6)

Miljöbalkens övergripande mål är att främja en hållbar utveckling, vilket innebär att den ska tillämpas med inriktning på att skydda människors hälsa och miljön, bevara och vårda värdefulla natur- och kulturmiljöer, bevara biologisk mångfald, långsiktigt hushålla (från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt) med mark och vatten men också med material, råvaror och energi. I balkens övergripande bestämmelser finns allmänna hänsynsregler, hushållningsbestämmelser, bestämmelser om miljö kvalitetsnormer samt om miljökonsekvensbeskrivningar och andra beslutsunderlag. Bestämmelserna tillämpas bl.a. vid prövning av olika verksamheter och åtgärder enligt balken.

Hushållningsbestämmelserna (kapitel 3 och 4 i balken) är kopplade till ett antal lagar vilka ligger utanför balken, bl.a. Plan- och bygglagen. I hushållningsbestämmelserna anges förhållningssätt för avvägningen mellan olika samhällsintressen i användningen av mark och vatten. Med stöd av de grundläggande hushållningsbestämmelserna (kap. 3) har ett antal sektorsmyndigheter fastställt s.k. riksintressen. Naturvårdsverket ansvarar för att fastställa riksintressen för naturvården. I de särskilda hushållningsbestämmelserna (kap. 4) anges redan i lagtexten ett antal geografiska områden som riksintressen för friluftsliv och turism.

Skydd av naturen (kapitel 7–8)

Skyddsbestämmelserna innefattar bestämmelser om områdesskydd (kap. 7; bl.a. natur- och kulturresevat, biotopskyddsområde och strandskyddsområde) respektive artskydd (kap. 8; fridlysning, utsättning av främmande arter, handel med arter m.m.).

Natur- eller kulturresevat liksom naturminne eller djur- och växtskyddsområde kan inrättas av en länsstyrelse eller kommun. Länsstyrelse eller skogsvårdsstyrelse kan besluta om biotopskyddsområde. Generellt biotopskydd gäller (enligt förordning 1998:1252) för småbiotoper i odlingslandskapet, såsom alléer, källor, småvatten och våtmarker (inklusive diken), stenmurar och åkerholmar. Strandskydd gäller generellt längs stränder till sjöar och vattendrag inom en zon om 100 meter från strandkanten såväl upp på land som ut i vattnet. Skyddet kan utvidgas till 300 meter där så är motiverat av biologiska skäl eller för friluftslivet. Det kan också inskränkas, t.ex. i samband med detaljplanering. Dispens kan ges från strandskyddet om det finns särskilda skäl.

De s.k. Natura 2000-områdena (se sid 43) omfattas av en särskild prövning för alla verksamheter eller åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön inom sådana områden, oavsett om åtgärden sker eller verksamheten bedrivs utanför eller inom området. Länsstyrelsen är prövningsmyndighet. Även om naturvärden skadas kan regeringen ge tillstånd till förmån för vissa viktiga samhällsintressen, t.ex. järnvägar och vägar.

Särskilda bestämmelser om vissa verksamheter (kap 9–15)

De delar som berör naturvård i denna avdelning av balken gäller huvudsakligen vattenverksamhet (kap. 11), täkter, samråd och jordbruk (kap. 12).

Till vattenverksamhet räknas åtgärder som t.ex. grävning, anläggning, fyllning, på-ning, bortledning av vatten m.m. i vattenområden. Till vattenområden räknas även de våtmarker och andra områden som vid högsta förutsebara vattenstånd täcks av vatten. Tillstånd krävs för vattenverksamhet om det inte är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen kan skadas.

Till vattenverksamhet räknas även markavvattning, d.v.s. sådan avvattning av mark som görs för att varaktigt höja en fastighets lämplighet för visst ändamål. Markavvattning kräver alltid tillstånd och för markavvattning har också i stora delar av landet, bl.a. Uppsala län, förordnats om generellt förbud (Fo 1998:1388). Dispens får meddelas om det finns särskilda skäl.

Rensning av befintliga diken för att bibehålla vattnets djup och läge får normalt göras utan prövning. Om diken inte rensats under lång tid och ett ”nytt naturtillstånd” bedöms ha inträtt måste även rensning prövas.

I 12 kap. regleras ett antal olika verksamheter. Täkter (utöver för husbehov) är tillståndspliktiga och prövas i de flesta fall av länsstyrelsen. Anmälan om samråd ska för övrigt ske till länsstyrelsen för alla typer av verksamheter som kan skada naturmiljön men som inte är prövningspliktiga enligt balken eller annan lagstiftning med undantag för verksamheter inom skogsbruket, vilka anmäls till Skogsvårdsstyrelsen. Regler om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket är utfärdade av Jordbruksverket med stöd av balken.

SKOGSVÅRDSLAGEN

Sedan 1994 har skogsvårdslagen, genom sin portalparagraf (1 §), jämställda produktions- och miljömål. Hänsynsregler kopplade till 30 § anger vilken hänsyn som ska tas till naturvårdens, kulturmiljövårdens och friluftslivets intressen, dock behöver detta ske endast i den utsträckning att ”pågående markanvändning inte avsevärt försvåras”. Det har i praktiken (i rättspraxis) visat sig innebära att hänsyn endast i form av bagatellartade ekonomiska uppoffringar kan krävas med stöd av lagen. Ökad frivillig hänsyn, inte minst pådriven genom certifieringsprocesserna, innebär dock att många markägare på frivillig väg väljer att gå längre i sin naturvårdshänsyn än vad lagen kräver.

ALLEMANSRÄTTEN

Allemansrätten är ingen lag utan en sedvanerätt sedan århundraden. Den innebär en rätt för allmänheten att röra sig över andras marker, att plocka bär, svamp och blommor (som inte är fridlysta), tälta ett dygn m.m. under förutsättning att man inte stör djurlivet, skadar mark och vegetation, gröda eller plantering eller gör intrång i hemfridszonen, d.v.s. inom störande avstånd från bostadshus²⁴. Att t.ex. regelbundet rida över andras marker (så att man lämnar spår efter sig) eller bedriva friluftaktiviteter på kommersiell eller organiserad basis, ingår normalt inte i allemansrätten. Vid osäkerhet bör markägaren kontaktas. Terrängkörning med motorfordon ingår inte heller i allemansrätten utan regleras av terrängkörningslagen.

Nationella och regionala mål

Riksdagen antog 1999 femton nationella miljökvalitetsmål²⁵. Syftet var att systematisera, samordna och uppdatera tidigare miljömål. Målen anger vilken miljö kvalitet som behöver uppnås för att samhällsutvecklingen ska vara ekologiskt hållbar och ska nås

²⁴ Utförlig information om allemansrätten finns på: <http://www.naturvardsverket.se/allemansratten/>

²⁵ Regeringens prop. 1997/98:145. Svenska miljömål – miljöpolitik för ett hållbart Sverige

inom en generation. Miljömålen har senare utvecklats med delmål²⁶. Mer omfattande uppföljning på nationell nivå sker vart fjärde år. Regionala naturvårds- och sektorsmyndigheter har utvecklat regionala mål och ansvarar för fortlöpande uppföljning på regional nivå. Ett sextonde miljömål, Ett rikt växt- och djurliv, antas av riksdagen hösten 2005.

De flesta av miljö kvalitetsmålen har givetvis större eller mindre direkt eller indirekt betydelse för biologisk mångfald och andra frågor inom naturvårdsområdet. I bilaga 1 redovisas mera utförligt de nationella och regionala miljö kvalitetsmål eller delar av dessa som från naturvårdssynpunkt bedöms viktigast att framhålla i ett Uppsalaperspektiv och som inte i första hand har bäring mot miljö- och hälsoskyddsområdet.

Foto: Agneta Särsten

Kommunernas roller och ansvar

Kommunernas engagemang inom naturvårdsområdet har stor betydelse för samhällets struktur och utveckling och för kommuninvånarna. Kommunerna har många nyckelroller som ger goda förutsättningar och möjligheter att bedriva naturvårdsarbete.

DELAT ANSVAR FÖR SKYDD AV VÄRDEFULL NATUR

Redan i naturvårdslagen (1973) stadgades att naturvården var en ”såväl statlig som kommunal angelägenhet”. Trots detta har naturvård historiskt sett betraktats som en huvudsakligen statlig angelägenhet. Med miljöbalken 1998 tydliggjordes kommunernas ansvar ytterligare.

SÄRSKILT ANSVAR FÖR KOMMUNALA OCH LOKALA INTRESSEN

Staten koncentrerar sina resurser på nationella och regionala intressen. Detta hindrar dock inte att även kommunerna tar ansvar för sådana objekt. Vissa naturvårdsfrågor är dock mer utpräglade kommunala angelägenheter, där staten tar ett mindre ansvar. Detta gäller bl.a. tätortsnära rekreationsområden, närnatur till skolor och förskolor och andra naturobjekt av mera lokalt intresse. I Regeringens skrivelse 2001/02:173 ”En sam-

²⁶ Regeringens prop. 2000/01:130. Svenska miljömål – delmål och åtgärdsstrategier

lad naturvårdspolitik” och genom den statliga satsning på lokala naturvårdsprojekt som gjorts inför 2004–2006²⁷ betonas ytterligare kommunernas roll som lokal drivkraft i naturvårdsarbetet.

PLANMYNDIGHET

Kommunerna ansvarar för den fysiska planeringen inom kommunens gränser. Det innebär bl.a. att kommunerna ska ha en aktuell översiktsplan som visar de stora dragen i mark- och vattenanvändningen. För detta behöver kommunerna ha goda planeringsunderlag avseende naturvård och friluftsliv. Översiktsplanens intentioner kommer sedan till uttryck i detaljplaner och vid kommunernas egna eller andra myndigheters beslut.

MILJÖMYNDIGHET

Kommunerna är lokal miljömyndighet. Det innebär bland annat att kommuner har tillsyn över olika miljöstörande verksamheter. Kommuner kan även inrätta naturreservat och bör vid behov kunna vidta även andra åtgärder för att värna och utveckla den biologiska mångfalden.

MARKFÖRVALTARE

Uppsala kommun förvaltar (äger eller arrenderar år 2005) ca 3900 ha skogsmark och 1700 ha jordbruksmark, huvudsakligen i tätortsnära läge. Detta är kommuninvånarnas gemensamma tillgång och det är därför viktigt att förvaltningen sker på ett miljömässigt riktigt sätt, att natur- och kulturmiljövärdena bevaras och utvecklas och att markerna i övrigt sköts så att de kommer allmänheten till glädje och nytta. Kommunen har därför den viktiga uppgiften att med friluftsanläggningar och naturinformation göra naturen mera tillgänglig för alla. En del av kommunens marker utgör också markreserv för framtida exploatering.

Uppsala kommuns roll som markförvaltare är strategisk från ett friluftsperspektiv men förhållandevis begränsad när det handlar om att bevara den biologiska mångfalden, sett i ett landskapsperspektiv, eftersom den kommunägda marken endast utgör några enstaka procent av kommunens totala yta. Kommunens markinnehav framgår av karta c.

"EXPLOATÖR" FÖR KOMMUNALA FASTIGHETER OCH TEKNISK INFRASTRUKTUR

Kommunerna ansvarar för planering och utveckling av byggnader och andra kommunala anläggningar och teknisk infrastruktur inom fastighets-, vatten och avlopps-, avfalls-, gatu- samt idrotts- och fritidsverksamheterna. Det är viktigt att den kommunala organisationen föregår med gott exempel vid exploatering.

MOTOR OCH FÖREGÅNGARE I AGENDA 21 ARBETET

Kommunfullmäktige beslutade (1997) inom ramen för arbetet med Agenda 21 "att det överordnade målet är att sträva efter en långsiktigt hållbar utveckling i enlighet med Riodeklarationens principer...". Detta innebär bl. a. att kommunen måste ha höga ambitioner på naturvårdsområdet, t.ex. när det gäller att skydda och vårda värdefulla områden. I det utåtriktade arbetet kan kommunen satsa på olika typer av naturinformation och större delaktighet tillsammans med t.ex. boendegrupper och föreningar när det gäller skötsel och restaurering av natur.

ANSVAR FÖR SKOLA OCH BARNOMSORG

Kommunen måste ta ansvar för att skolor och förskolor har tillgång till lättillgängliga grönområden av bra kvalitet och för att förmedla pedagogisk naturinformation. Om barn redan tidigt i livet kan ges en grundläggande känsla för naturen och förståelse för ekologiska samband når man många uppsalabor på ett enkelt sätt. Naturskolan har i detta sammanhang en nyckelroll.

GE FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR GOD FOLKHÄLSA

Forskning visar att utevistelse i form av motion, friluftsliv och naturupplevelser är viktiga faktorer för en god hälsa. Forskning visar också att avgörande för människors möjligheter att komma ut även till vardags är att det finns attraktiva och tillgängliga grönområden på rimliga avstånd från bostadsområden, arbetsplatser, skolor, förskolor och äldreboenden. Olika typer av fysiska barriärer, t.ex. stora vägar, har en negativ effekt i sammanhanget.

Barn, äldre människor och personer med funktionshinder måste prioriteras. Särskilda satsningar behöver också göras när det gäller invandrare som känner ett motstånd mot att ge sig ut, kanske på grund av att de saknar kunskaper om och förtrogenhet med den svenska naturen.

Övriga aktörer

STATLIGA NATURVÅRDSMYNDIGHETER

Naturvårdsverket och Länsstyrelsen är huvudansvariga för skydd och vård av naturen på central respektive regional nivå. Stora anslag är avsatta för detta i statsbudgeten. Dessa myndigheter ansvarar också för uppföljningen av flertalet av de nationella miljömål som berör naturvården, dock inte för "Levande skogar" där skogsvårdsmyndigheten (År 2005 Skogsstyrelsen respektive Skogsvårdsstyrelsen Mälardalen) ansvarar för uppföljningen.

UPPLANDSSTIFTELSEN

Upplandsstiftelsen styrs av landstinget och Uppsala läns sju kommuner. Stiftelsen bildades 1972 för att ”underlätta och stimulera allmänhetens friluftsliv” samt ”verka för bevarande och skydd av den uppländska naturen”. Stiftelsen driver många projekt, både för att främja naturvården och för att utveckla friluftslivet. Stiftelsen äger (år 2005) ett tjugotal naturområden i länet, varav de flesta är naturreservat, och ansvarar även för den regionala vandringsleden Upplandsleden. Stiftelsen är vid sidan av länsstyrelsen en aktiv och offensiv naturvårdsaktör i länet. Upplandsstiftelsen, med vilken Uppsala kommun har ett nära och givande samarbete, har en fri ställning som möjliggör ett konstruktivt arbetssätt gentemot andra aktörer.

SEKTORERNA

Det sektorsansvar som numera genomsyrar samhällets olika delar, formellt närmast uttryckt inom ramen för de nationella miljömålen men även i miljöbalken och annan lagstiftning, innebär att sektorerna själva ska ta ansvar för miljön inom ramen för sina verksamheter. För naturvårdens del är det i första hand de areella näringarna som påverkar miljön på de stora arealerna, sett i ett landskapsperspektiv. Skogsstyrelsen är sektorsmyndighet för skogsbruket och Jordbruksverket för jordbruket och dessa två myndigheter ansvarar centralt för sektorernas miljöarbete och för uppföljning av de nationella miljömålen ”Levande skogar” respektive ”Ett rikt odlingslandskap”. På regional nivå är det Skogsvårdsstyrelsen respektive länsstyrelsen (lantbruksenheten) som ansvarar.

Eftersom lagstiftningen inte ställer högre krav på hänsyn i jord- och skogsbruk än i den mån att inte ”pågående markanvändning avsevärt försvåras” bygger sektorsansvaret i praktiken i hög grad på markägares frivilliga åtaganden. Olika typer av certifieringssystem, liksom sektormyndigheternas stöd och kunskapsförmedling, fungerar som pådrivare för sektorernas miljöarbete. Ändå har utvärdering av skogsbruket visat att i många fall uppfylls inte ens skogsvårdslagens minimikrav²⁸. Mot denna bakgrund kan man konstatera att det återstår mycket arbete inom skogsbrukssektorn för att uppfylla miljömålet ”Levande skogar”. Enligt ett av de nationella delmålen fram t.o.m. år 2010 ska genom frivilliga avsättningar skyddas mer än dubbelt så stor areal jämfört med den areal som ska skyddas som naturreservat eller biotopskydd. Långsiktigheten i de frivilliga avsättningarna är samtidigt i dagsläget osäker.

IDEELLA FÖRENINGAR OCH ALLMÄNHETEN

Ideella föreningar ger på många sätt värdefulla bidrag i naturvårdsarbetet, bl.a. genom att bidra med kunskap och information eller genom utåtriktade verksamheter och deltagande i samarbeten med kommunen och statliga myndigheter. Vissa föreningar tar även kraftfulla egna initiativ till skydd och vård av värdefull natur.

Även allmänheten kan på olika sätt bidra i naturvårdsarbetet, bl.a. genom att värna ”sina” närområden och andra personliga ”smultronställen” från exploatering men även bl.a. genom att tillämpa sin s.k. ”konsumentmakt” och opinionsbildning.

²⁸ Skogsvårdsorganisationens utvärdering SUS 2001 visade att en femtedel av avverkningarna inte uppfyllde lagens krav på miljöhänsyn och att endast en fjärdedel av de frivilliga avsättningarna höll nyckelbiotopskvalitet. (Skogsstyrelsen 2002 a. Skog för naturvårdsändamål. Meddelande 2 2002. ISSN 1100-0295).

Vad kan du som uppsalabo göra för att värna naturen i Uppsala kommun?

- *Nyttja och värna din "närnatur" eller andra naturområden du gärna besöker.*
- *Ta med dig vänner och familj ut och dela med dig av dina naturupplevelser.*
- *Värna den biologiska mångfalden i din egen trädgård.*
- *Lär dig mera om kommunens natur och dela med dig av dina kunskaper.*
- *Respektera allemansrättens skyldigheter och ta med dig avfallet efter picknick i det gröna.*
- *Ha kontroll på din hund när du rör dig i markerna²⁹. Koppla din hund när du går genom betesmarker så att betesdjuren inte irriteras eller riskerar att skadas.*
- *Ha kontroll på din katt så att den inte dödar småfågel.*
- *Rapportera dina observationer av rödlistade eller andra sällsynta arter till kommunens naturdatabank.*
- *Köp lokalt producerade jordbruksprodukter. Om det inte finns att tillgå i din butik så efterfråga sådana.*
- *Engagera dig i en lokal ideell förening med inriktning mot naturvård eller friluftsliv.*
- *Ta kontakt med en markägare och erbjud dig att själv, eller tillsammans med andra, hjälpa till med praktisk skötsel av ett område som behöver aktiv skötsel, t.ex. lieslätter.*
- *Delta i evenemang som kommunen och/eller föreningar ordnar, t.ex. Stadsskogens dag, den årliga slätterdagen på Kungsängen etc.*

²⁹ Enligt 6 § Jaktlagen (1987:259) ska under tiden den 1 mars – den 20 augusti hundar hållas under sådan tillsyn att de hindras från att löpa lösa i marker där det finns vilt. Under den övriga tiden av året skall hundar hållas under sådan tillsyn att de hindras från att driva eller förfölja vilt, när de inte används vid jakt.

Foto: Claes Grundsten

NATURFÖRHÅLLANDEN OCH NATURVÄRDEN – EN BAKGRUND

Översiktlig beskrivning

Vad kännetecknar naturen inom Uppsala kommuns gränser? Här redovisas i korta ordalag några viktiga förutsättningar och särdrag. Utförligare redovisningar finns i kommunala och regionala inventeringar (se litteraturöversikt – inventeringar, bilaga 3).

UNGT OCH MESTADELS RELATIVT FLACKT OCH SJÖFATTIGT LANDSKAP

Uppland har jämfört med andra områden i landet en relativt flack relief med små nivå-skillnader. De mest höglänta områdena i Uppsala kommun når upp till drygt 100 m.ö.h. och ligger i kommunens västligaste delar, kring Siggeforasjön. Så sent som för ca 7 000 år sedan började dessa dåtida ytterskärsområden höja sig ur havet efter den senaste istiden. På många platser finner man kalspolade hållar (t.ex. i Lunsen). S.k. klapper (d.v.s. strandgrus – förekommer ofta i form av s.k. ”stentorg”) eller strandvallar i exponerade lägen.

På grund av den flacka topografin är kommunen relativt sjöfattig i de centrala och norra delarna. De östliga och mer kuperade delarna från Funbo socken och österut liksom de västligaste och mer höglänta delarna kring Järlåsa är mer sjörika.

ÅSEN OCH ÅN

Den mäktiga Uppsalaåsen är ett karaktärsmärke för Uppsala. Den löper rätt igenom Uppsala stad och på dess krön ligger Uppsala slott. Från Slottsbackens krön har man en vidsträckt utsikt över slätten i öster. Parallellt med åsen rinner Fyrisån, som bl.a. utgör ett viktigt stråk för flyttande och rastande fågel. Åsen och ån (med tillflödet Björklingeån) bildar ett stort Y i landskapet där den västra skänkeln av åsen utgörs av den mäktiga ås som löper upp förbi Björklinge och den östra utgörs av den mindre Vattholmaåsen. Delningspunkten mellan skänklarna ligger strax norr om staden. Vattholmaåsen är relativt välbevarad tack vare talrika fornlämningar på dess krön. I kommunens nordligaste del finns de mäktigaste bevarade åspartierna, med välutbildade stentorg och strandlinjer, t.ex. Vikstaåsen.

KALKGARDIENT

På havsbotten i Gävlebukten finns förekomster av kalkhaltigt berg. Under den senaste istiden transporterades sådant material med is och med isälvar ned över Uppland. Detta ger på flera ställen speciella förutsättningar för flora och fauna. Till stor del har de övre jordlagren, förutom glaciärrer, inte längre någon kalk kvar. Trots det föreligger det inte några större problem med försurning inom Uppsala kommun eftersom jordarnas kalkinnehåll ännu har en viss buffrande verkan. Koncentrationen av kalk i jordarna avtar mot söder och väster.

STORA RAVINSYSTEM I LERA

I de mellersta delarna av Fyrisåns avrinningsområde finns stora ravinsystem utbildade i lera. Dessa utgörs av, förutom delar av själva Fyrisåns fåra, raviner längs Jumkilsån och dess tillflöden Åloppebäcken och Librobäcken. Ravinerna utgör i ett nationellt perspektiv goda representanter för det mellansvenska slättlandskapets åraviner.

KLIMATFÖRHÅLLANDEN – DEN BIOLOGISKA MÅNGFALDEN

Klimatvariationen inom kommunen är ganska vid och bidrar till en stor artrikedom. Utöver lokala småskaliga variationer p.g.a. sjöar m.m. finns inom hela kommunen en klimatgradient mot norr och nordväst. Den som är starkast och mest långtgående inom sektorn från Mälarens nästan sydsvenska strandstråk upp till och förbi den ”biologiska norrlandsgränsen” (ungefär ekgränsen) nära kommunens nordväst-/västgräns. För vissa arter är situationen inom kommunen kritisk genom att de lever i gränzonen för sin utbredning.

MÄLARLANDSKAPET OCH ANDRA LÖVSKOGSRIKA OMRÅDEN

Uppsala kommun är jämfört med andra kommuner i länet relativt fattig på lövskog. Lövträdsinslaget utgör endast ca 8 % av virkesförrådet. Ädellövskog finns i mycket begränsad omfattning och oftast i små bestånd, totalt knappt ca 1% av den produktiva skogsmarken och främst koncentrerat till Mälarens närmsta omgivningar och till andra herrgårdslandskap, bl.a. kring Funbosjön och Länna-Långsjön. Även vid Tämnaren i nordväst och vid Vällen och sjöarna Norr- och Söder-Giningen i öster finns partier med ädellövskog. Ädellövskogsbiotoperna men även andra lövskogsbiotoper, bl.a. äldre asprika bestånd, hyser en stark koncentration av hotade arter.

RELATIVT FÅ OCH SMÅ RESTER AV NATURSKOG

Landskapet är historiskt sett intensivt utnyttjat. Nästan all skog är kulturpåverkad, inte minst genom ett omfattande skogsbete som kulminerade under 1700- och 1800-talen. Någon egentlig ”urskog” kan man därför inte tala om inom Uppsala kommun. Det finns endast små och spridda rester av äldre naturskogsartad skog, främst i svårtillgängliga områden såsom t.ex. extremt blockiga partier (s.k. ”olv”, bl.a. i Ulleråkers allmänning och Fiby urskog) men även i områden med speciella ägoförhållanden (t.ex. Ola skifte) eller där tidigare hävdade områden lämnats utan hävd en längre tid (t.ex. Vårdsätra naturpark – en f.d. betesmark som lämnats att växa igen till lund).

GAMMAL GROV TALL

I staden och dess närmaste omgivning finns ganska stora bestånd med gammal eller mycket gammal och grov tallskog, främst på sandigt eller grusigt underlag på eller nära Uppsalaåsen. Dessa områden är oftast präglade av tidigare bete eller annat öpethållande (för Kronparken t.ex. även militär exercis). Sådana bestånd finns förutom i Kronparken främst på Ultuna- och Sunnerstaåsarna samt i Stadsskogen och i Graneberg (i Sunnersta). Denna naturtyp är karaktäristisk för Uppsala stad men i övrigt sällsynt i landskapet varför den bör betraktas som ett särskilt ansvar att bevara inom kommunens gränser.

MÅNGA VÄRDEFULLA KULTURMILJÖER

Uppsala högar, Vallgårde, Kung Björns hög – listan kan göras lång på historiskt intressanta platser och landskap i Uppsala kommun. Det är ingen slump att stora delar av kommunens yta utgör värdefull kulturmiljö i den kommunala kulturmiljöinventeringen. Många av dessa områden är dessutom klassade som riksintressen för kulturmiljövården.

Uppsalas långa tradition av naturvetenskaplig forskning, alltifrån Rudbeck d.ä. respektive d.y., Linné och framåt, innebär också att det i naturen kring staden finns många lokaler av vetenskapshistoriskt intresse, t.ex. Kungsängen, Predikstolen och Norby lund.

ODLINGSLANDSKAP MED LÅNG KONTINUITET

De stora lerslätterna togs i bruk för slätter, bete och odling så snart de avvattnades i samband med landhöjningen. De har därför troligen aldrig beskogats utan utgör öppna brukade landskap med lång kontinuitet. De stora dalgångarna kring Fyrisån, Sävjaån och Jumkilsån är exempel på sådana landskap. De högsta naturvärdena är knutna till de marker som ännu utgör naturliga fodermarker. Av slättermarker finns endast enstaka fragment kvar medan det ännu finns många välhävda ogödslade naturbetesmarker i kommunen. Av länets värdefulla ängs- och hagmarker är en stor andel belägna i Uppsala kommun.

GLUPAR OCH ANDRA VÅTMARKER

Upplands flacka topografi har gett goda förutsättningar för våtmarker och här finns ännu ett brett spektrum av våtmarkstyper representerade även om en stor del av de ursprungliga våtmarkerna har gått förlorade genom utdikningar. Här finns allt ifrån enstaka och små extremrikkärr till riktiga högmossar, främst Ryggmossen i Bälinge, men även fattiga myrar av ”norrlandstyp” såsom den stora Ramsmossen nordväst om Järlåsa och stora flacka myrmarker bl.a. kring Velången och f.d. Vissjön.

En hydrologisk företeelse som särskilt uppmärksammas i Uppsalatrakten är de s.k. gluparna. En glup är en temporärt vattenfylld skålartad sänka i terrängen med stor vattenståndsvariation p.g.a. underjordisk avrinning. De förekommer ofta i Uppland i myrkedjor eller andra avvattningsstråk och främst på mark med genomsläppliga jordar (vanligen grova moräner) där vattnet tidvis blir stående efter större tillflöden. Ofta är de omkransade med lövskogsinslag i en i övrigt barrskogsdominerad omgivning

Vissa våtmarkstyper behöver en årlig skötsel om värdena ska bestå. I ”Årike Fyris”, landskapet längs Fyrisån mellan staden och Ekoln, pågår ett arbete med att bevara och utveckla natur- och kulturmiljövärdena, bl.a. i våtmarker längs Fyrisåns stränder. Där ingår årlig slätter av Kungsängen, länets största kvarvarande slättermark. Skötseln är viktig inte minst för att bevara strandängarnas värde för fågellivet.

MÅNGA VIKTIGA REKRAKTIONSMARKER FÖR STADEN

I och kring Uppsala stad finns många områden av stor betydelse för friluftsliv/rekreation och för naturstudier. Många av dessa områden har samtidigt höga biologiska värden, kulturmiljövärden och/eller vetenskapshistoriska värden.

Bland de stora sammanhängande grönområdena i eller intill staden kan nämnas Stads-skogen, Kronåsen-Kronparken, Årike Fyris, Hågadalen-Nåsten, Lunsen och Råby-Park-Jälla-Storskogen, åsen i stadens norra delar (Galgbacken-Tunåsen-Uppsala högar) samt Kungs-hamn-Morga (numera i Knivsta kommun).

Friluftsmarkerna är geografiskt ojämnt fördelade. Stadens norra och östra delar har genom sitt läge på slätten sämre tillgång till närbelägen friluftsmark än de södra och västra.

Naturdatabanken

Naturen inom kommunens gränser är genom åren väl inventerad. Den första geografiskt heltäckande inventeringen gjordes redan 1968. Under 1980-talet gjordes regionala inventeringar av urskog (1980), våtmarker (1986), ängs- och hagmarker (1993, under revidering 2004–2005) men även en samlad naturinventering (1987).

Inför arbetet med översiktsplanen 1990 gjorde kommunen en stor inventeringssatsning genom inventering av närrekreationsmarker till tätorter (NÄR 1989), av närnatur till skolor (ISN 1989) och en mer detaljerad geografiskt heltäckande naturvårdsinventering, vilken efter ytterligare revideringar publicerades successivt (sockenvis) fram till år 1996. Dessutom finns en kommunal kulturmiljöinventering (1989), vilken också är intressant i sammanhanget eftersom kulturmiljövärden ofta överlappar med naturvärden i kulturpräglade landskap.

Skogsvårdsstyrelsen inventeringar av sumpskog och av nyckelbiotoper på privatskogsbrukets marker (1992–1998, med kontinuerlig uppdatering vartefter nya objekt påträffas) kompletterar inventeringläget med avseende på skogliga naturvärden. Större skogsägare, skogsbolag m.fl., har förutsatts själva ta ansvar för sina inventeringar och dessa var år 2005 ännu inte presenterade offentligt.

De nämnda inventeringarna utgör alla relativt allmänna inventeringar på naturtypsnivå, där objekten huvudsakligen identifierats genom flygbildstolkning. Saknas gör däremot geografiskt mer heltäckande inventeringar av arter eller av livsmiljöer (habitat) som utgör speciella bristfaktorer, såsom substrat för hotade och sällsynta arter, bl.a. i form av gamla grova träd och död ved.

Det finns dock ett kommunalt punktobjektsregister, främst med lokaler för rödlistade eller sällsynta arter men även t.ex. källor finns registrerade. Inventeringarna och punktobjekten finns tillgängliga i kommunens Naturdatabank. Databanken ajourhålls kontinuerligt och informationsutbyte sker regelbundet med Länsstyrelsen, Skogsvårdsstyrelsen och Artdatabanken (vid Sveriges Lantbruksuniversitet). Materialet i Naturdatabanken används som underlag i kommunens dagliga naturvårdsarbete, i alltifrån fysisk planering och bevakning i samband med ärenden av olika slag till förvaltning och skötsel av kommunens egna marker.

Utöver den information som lagras i Naturdatabanken kommer mer eller mindre formaliserad och officiell information till kommunens kännedom i form av inventeringar av arter eller organismgrupper, ekologiska landskapsplaner (hittills främst genom Upplandsstiftelsen), länsstyrelsens reservatsplanering, forskningsrapporter, elevarbeten från högskoleutbildningar m.m. Under senare år har dessutom tillkommit webbaserade rapporteringssystem för allmänheten³⁰ vilka också kan utnyttjas för att söka information om vissa arter eller lokaler.

Kommunens naturvårdsinventering är publicerad i 10 allmänna delar (behandlar olika ämnesområden, se ruta nedan) och 34 sockenrapporter (redovisar naturvärden per socken). En webbversion med objektsredovisning på kartor och i kortare texter finns tillgänglig via kommunens hemsida www.uppsala.se. Kartorna A1 och A2 "Naturvärden" utgör en sammanställning av de naturvärden, rekreationsvärden samt skolornas närnatur som inventerats och kartlagts av kommunen.

³⁰ Rapporteringssystemen nås via www.artportalen.se och omfattar tom november 2005 fåglar (systemet "Sva-lan"), kärlväxter, fjärilar och svampar.

Dagens skydds- och planeringsstatus

Formellt skyddade områden – förordnanden

NATURRESERVAT (MB 7:4-8)

Efter en period under 1970- och 1980-talen med få nya naturreservat i länet (och inga i Uppsala kommun) arbetar Länsstyrelsen aktivt och effektivt med reservatsbildning. Länsstyrelsen har ett nära samarbete med Upplandsstiftelsen, den stiftelse för naturvård och friluftsliv som är verksam i länet och som finansieras via kommunerna och landstinget. Denna samlade kraft har inneburit att ett stort antal nya reservat har inrättats och att många ytterligare reservat planeras.

Kommunen har fram t.o.m. år 2005 bidragit i arbetet med reservatsbildning genom att, med bistånd från staten och från Upplandsstiftelsen, säkerställa två stora tätortsnära områden, Hågadal-Nåsten och Norra Lunsen, områden som har höga värden även i ett nationellt perspektiv (utgör delvis riksintresse och Natura 2000-områden) samt Stadsskogen. Ytterligare kommunala reservat planeras. För aktuell information om denna planering hänvisas till kommunens översiktsplan.

I Uppsala kommun fanns år 2005 tjugosex naturreservat med en sammanlagd areal av 4755 ha. Reservaten framgår av bilaga 2 och karta B.

NATURA 2000 (MB 7:27-29)

Inom EU har etablerats ett nätverk av skyddade naturområden av gemensamt intresse, Natura 2000. Nätverket är det fysiska uttrycket för ett genomförande av EU's art- och habitatdirektiv³¹ respektive fågeldirektiv³². Områden som utpekats med stöd av fågeldirektivet (s.k. SPA's) ingår i nätverket så snart de anmälts av regeringen medan områden utpekade med stöd av art- och habitatdirektivet (s.k. pSCI's) först ska fastställas av EU-kommissionen. Nätverket ska vara fullt utbyggt och formellt fastställt år 2006. De områden som regeringen anmält till nätverket har dock redan idag ett starkt skydd genom nationell lagstiftning, bl.a. genom att åtgärder som kan påverka dessa områden omfattas av en särskild tillståndsprövning. Genom framtagande av s.k. bevarandeplaner för objekten ska "gynnsam bevarandestatus" definieras och säkerställas.

I Uppsala kommun fanns t.o.m. april månad 2004 trettionio stycken Natura 2000-områden. Närmare hälften av dessa, främst skog och våtmarker, är dessutom skyddade som naturreservat och ytterligare reservat är under planering. En del av områdena, främst ängs- och hagmarker, avses inte i första hand skyddas som reservat. Skötseln ska istället säkerställas inom ramen för jordbrukets miljöstödsystem. Natura 2000-områdena framgår av bilaga 2 och av karta B.

SKYDD FÖR LANDSKAPSBILDEN (ÄLDRE LAG)

I äldre naturvårdslagstiftning (före 1974) fanns ett förordnande till skydd för landskapsbilden³³. Förordnandet var förhållandevis enkelt att inrätta och innebar att man belade ett värdefullt landskapsavsnitt med tillståndplikt för landskapsomdanande förändringar såsom t.ex. bebyggelse, skogsplantering på åkermark, schaktning och tippning, ledningsdragning och avverkning av lövträd. Förordnandena gäller ännu men det aviseras

³¹ Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar

³² Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter

³³ Naturvårdslagen § 19 äldre lydelse. Ersattes 1974 med förordnandetypen naturvårdsområde. Naturvårdsområdena har genom övergångsbestämmelser till miljöbalken nu blivit naturreservat men inte dessa äldre s.k. § 19-områden.

(år 2005) att de framöver successivt bör ersättas med modernare skyddsformer, såsom områdesbestämmelser (PBL), naturreservat eller samrådsområde (MB).

I Uppsala kommun finns (år 2005) tolv sådana förordnanden, varav sex för större landskapsavsnitt (värdefulla dalgångar)³⁴ och sex för mer begränsade landskapsavsnitt, därav fyra kyrkomiljöer. Förordnandena framgår av bilaga 2 och av karta B.

BIOTOPSKYDD (MB 7:11)

Biotopskyddet utgörs av två delar. Dels ett generellt biotopskydd för s.k. småbiotoper i odlingslandskapet. Dels ett förordnande som länsstyrelsen respektive skogsvårdsstyrelsen kan besluta om för definierade typer av mindre objekt (ca 5 ha) i odlings- respektive skogslandskap³⁵. Länsstyrelsen har vid tidpunkten för programmets antagande ännu inte inrättat några biotopskydd.

Skogsvårdsstyrelsen har t.o.m augusti månad 2004 inrättat biotopskydd för 19 skogsobjekt om sammanlagt 53 ha i Uppsala kommun. Objekten framgår av bilaga 2. Redovisningsskalan medger inte att dessa ytmässigt små områden redovisas på karta B.

När de skyddsvärda skogsobjekten är större än ca fem ha, men inte prioriteras för reservatsbildning av Länsstyrelsen, har skogsvårdsstyrelsen utnyttjat möjligheten att sluta s.k. naturvårdsavtal med markägare. Avtalen är vanligen på 50 år, inskrivs på fastigheten och blir därmed styrande även efter eventuellt ägarbyte. I Uppsala kommun omfattas t.o.m. augusti 2004 åtta områden om sammanlagt 27 ha av naturvårdsavtal.

Även Uppsala kommun har sedan många år utnyttjat möjligheten att sluta civilrättsliga avtal (vanligtvis s.k. nyttjanderättsavtal) med markägare för att skydda naturvärden, främst för friluftslivets behov men i vissa fall även för biologisk mångfald.

NATURMINNE (MB 7:10)

Denna typ av förordnande används för att skydda enstaka naturföremål, t ex grova träd eller flyttblock. Det har inte använts särskilt mycket under senare tid men är ett förhållandevis enkelt skyddsverktyg som kan användas även i fortsättningen, bl.a. av kommunen. Det fanns vid utgången av år 2004 12 naturminnen i Uppsala kommun, varav ett är kommunalt beslutat.

DJUR- OCH VÄXTSKYDD SOMRÅDE (MB 7:12)

Detta förordnande kan användas för att skydda områden med störningskänsliga arter genom tillträdesförbud eller förbud mot jakt eller fiske. Vanligast är att man skyddar lokaler för rastande och häckande fågel. Det finns t.o.m. år 2005 inga djur- eller växtskyddsområden i Uppsala kommun.

MILJÖSKYDD SOMRÅDE (MB 7:19–20)

Förordnandet används för att skydda områden som är känsliga för tillförsel av föroreningar. Endast ett sådant område är inrättat hittills (år 2005) i kommunen, Björklinge-Långsjön. Detta innebär att särskilda krav kan ställas vid prövning av bebyggelse eller verksamheter i sjöns omgivning för att sjöns vattenkvalitet inte ska påverkas.

³⁴ Tidigare fanns även ett förordnande för Hågaåns dalgång men det upphävdes 1998-09-22 då området kom att ingå i naturreservat 1998-05-27.

³⁵ 5–8 §§ Förordning om områdesskydd (1998:1252)

STRANDSKYDD (MB 7:13–18)

Generellt strandskydd gäller för alla sjöar och vattendrag, oavsett storlek, inom 100 meter från stranden på land och i vattenområdet. Utvidgat strandskydd (upp till 300 meter) är beslutat för många större sjöar i kommunen bl.a. Björklinge-Långsjön, sjöarna i Vällenområdet och Funbo-Lännaområdet, liksom längs Hågaån, delar av Fyrisån samt obebyggda delar av Mälarstranden. För närmare information om det utvidgade strandskyddet hänvisas till Länsstyrelsens beslut eller till kommunens översiktsplan. (Strandskyddet är inte möjligt att redovisa i den översiktliga skalan på karta B.) Sedan strandskyddets syfte utvidgades 1994 till att gälla inte bara friluftsliv utan även biologisk mångfald har inte områdena setts över.

Områden med "stark grön status" i den fysiska planeringen

INLEDNING

Kommunen ska enligt plan- och bygglagen (PBL) ha en aktuell översiktsplan där den planerade användningen av mark och vatten anges i grova drag. Här görs avvägningar av olika allmänna intressen. Miljöbalkens hushållningbestämmelser (kap. 3–4) ger instruktioner för hur avvägningarna ska ske. Översiktsplanen är inte styrande, men väl "vägledande" för prövning enligt PBL och annan lagstiftning och dess rekommendationer väger därför relativt tungt i sådana sammanhang.

RIKSINTRESSEN FÖR NATURVÅRDEN

I miljöbalkens grundläggande hushållningsbestämmelser (3 kap 6 §) stadgas att områden (med naturvärden, kulturvärden eller värden för friluftslivet) som är av riksintresse ska skyddas mot påtaglig skada. Naturvårdsverket fastställer vilka områden som ska utgöra riksintressen för naturvården. Många värdefulla odlingslandskap omfattas av riksintresse för kulturmiljövården, vilket naturligtvis i allmänhet gynnar även naturvårdens intressen.

Skyddet för riksintressen verkar i huvudsak vid aktualisering av förändrad markanvändning genom att hushållningsbestämmelserna ska tillämpas vid prövning enligt miljöbalken, övrig speciallagstiftning för prövning av fysiska verksamheter och vid planering och prövning enligt PBL. Kommunerna ska i sina översiktsplaner redovisa hur riksintressena ska tillgodoses och länsstyrelsen är ansvarig för att bevaka riksintressena.

I Uppsala kommun finns (år 2005) 29 objekt utpekade av Naturvårdsverket (enligt beslut 2000-02-09) som riksintresse för naturvården. I samband med beslutet hänvisades till att kompletteringar med ytterligare skogsobjekt skulle göras när skogsvårdsstyrelsens nyckelbiotopsinventeringar skulle kunna ge ett bättre underlag. En sådan komplettering är förmodligen inte längre lika aktuell eftersom man senare genom en justering i miljöbalken gett även Natura 2000-områdena status som riksobjekt³⁶. I många fall sammanfaller riksobjekten med Natura 2000-områdena, där de senare oftast har en snävare och mer exakt avgränsning.

I miljöbalkens särskilda hushållningsbestämmelser (4 kap) anges också direkt i lagtexten ett antal geografiska områden i landet som med hänsyn till sina natur- och kulturvärden i sin helhet är av riksintresse. Ett av dessa områden berör Uppsala kommun: "Mälaren med öar och strandområden". Här ska enligt lagtexten "... turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt beaktas..."³⁷. Riksintressena för naturvården framgår av bilaga 2 och karta B.

³⁶ Miljöbalken 4 kap. 1 och 8 §§.

³⁷ Miljöbalken 4 kap. 2 §.

OMRÅDEN FÖR "AKTIVT BEVARANDE" ENLIGT KOMMUNENS ÖVERSIKTSPLANER

Översiktsplan för Uppsala kommun

I den tidigare översiktsplanen 1990 (ÖP-90) utpekades 24 områden för "aktivt bevarande för naturvård och friluftsliv". Ungefär hälften av områdena utgjordes av tätortnära friluftsområden, hälften av områden på landsbygden med främst biologiska värden. Urvalet baserades på hotbilden (bl.a. exploateringstryck) i kombination med vad man bedömde skulle hinnas med under planperioden (1990–2010). Merparten av de senare har vid tidpunkten för programmets antagande, helt eller delvis, blivit statliga naturreservat. Av de "aktivtbevarandeområden" som utgör friluftsområden däremot har endast två blivit säkerställda, nämligen Hågadal-Nåsten (1998) och Norra Lunsen (2003), områden vilka hyser även stora biologiska värden. Därutöver har kommunen inrättat naturreservat i Stadsskogen. Att göra naturreservat av stora områden nära staden, ofta med högt exploateringsstryck, kräver en långt större arbetsinsats jämfört med mindre och inte lika kontroversiella områden på landsbygden. Dessutom är förvaltningsåtagandet betydligt större i tätortsnära områden. Ytmässigt utgör de tre nämnda reservaten drygt hälften av den totala naturreservatsarealen i kommunen.

Översiktsplan 2006 (ÖP-06) är framtagen i enlighet med naturvårdsprogrammets mål och inriktning och har en i huvudsak lika offensiv syn på naturvård och friluftsliv som den tidigare översiktsplanen ÖP-90. ÖP-06 omfattar hela kommunens yta med undantag för det område som ligger närmast kring Uppsala stad.

Översiktsplan för Uppsala stad

I ÖP Staden 2002 togs delvis ny ställning till merparten av de resterande (d.v.s. ännu inte skyddade) tätortsnära aktivt-bevarande-områdena från ÖP-90. Endast två av dem kvarstår som s.k. "gröna kärnområden" (d.v.s. områden som ska säkerställas för naturvård och friluftsliv under planperioden), nämligen Årike Fyris och Röbo-Kungshögarna. Vedyxaskogen utgör strategiskt område för bevarande och bebyggelse, vilket innebär att kommunen vill bibehålla handlingsfrihet under planperioden för en kombination av exploatering och säkerställande. De övriga områdena (Hammarkog, Svinnskogen, Råby Park-Eke-Jälla och Vårdsåtra skog m.m.) definieras i planen som "grönområde och grönstråk". Rekommendationerna för sådana områden innebär i huvudsak fortsatt grön status under planperioden (2002–2020) med undantag för att "...enstaka byggnad eller anläggning kan prövas..." under vissa förutsättningar. Om det bedöms nödvändigt kan enligt planens rekommendationer även sådana områden säkerställas långsiktigt redan under planperioden.

Vardagslandskapet

Utöver de s.k. värdekärnor som identifieras genom inventeringar och sedan eventuellt skyddas genom särskilda insatser är det viktigt att betona att hanteringen av "vardagslandskapet"³⁷, vilket utgör den större delen av kommunens yta, är avgörande för att långsiktigt uppfylla miljömålen. Man kan i detta sammanhang betrakta landskapet som en pyramid där vardagslandskapet utgör den breda basen, de värdefulla områdena lagret däremellan och de allra mest värdefulla områdena utgör den smala toppen.

Den hänsyn som måste tas inom vardagslandskapet förutsätts fungera genom en kombination av lagstadgade hänsynsregler och det utvidgade sektorsansvar som i allt högre utsträckning genomsyrar verksamheter, inte minst jord- och skogsbruk.

³⁸ "Vardagslandskapet" kan lite förenklat definieras som alla de områden som inte redovisas som särskilt värdefulla objekt. Se Naturvårdsverkets rapport 4911 Planera för natur, sid. 25.

BILAGOR 1 – 6

Kommentarer till bilagorna

OBSERVERA ATT bilagorna inte ingår i Kommunstyrelsens beslut. De bifogas ändå här eftersom det hänvisas till dem i programtexten.

Bilagorna är framtagna inför remissen av naturvårdsprogrammet 2004 och delvis reviderade under 2005 inför Kommunstyrelsens antagande av programmet.

Bilaga 1 är därefter uppdaterad efter Riksdagens antagande av det 16:e nationella miljö-kvalitetsmålet. De regionala miljömålen ses över under 2007-2008. För aktuell information om regionala miljömål hänvisas till Länsstyrelsen i Uppsala län (www.c.lst.se) respektive till Skogsstyrelsen Mälardalen (www.svo.se)

Bilaga 2, liksom samtliga kartor, är uppdaterade inför tryckningen av programmet hösten 2007 eftersom det tillkommit nya skyddade områden. För aktuell information om skyddade områden hänvisas till respektive ansvarig myndighet (se stycket ovan).

Bilaga 1 Nationella och regionala miljömål

INLEDNING

Övergripande mål i miljöarbetet:

Målet med miljöpolitiken är att skydda människors hälsa, bevara biologisk mångfald, hushålla med uttaget av naturresurser så att de kan utnyttjas långsiktigt samt skydda natur- och kulturlandskap. (Prop. 1990/91:90, s 11).

Riksdagen antog 1999 femton nationella miljökvalitetsmål (Prop. 1997/98:145). Syftet var att systematisera, samordna och uppdatera tidigare miljömål. Målen anger vilken miljökvalitet som behöver uppnås för att samhällsutvecklingen ska vara ekologiskt hållbar. Inriktningen är att miljökvalitetsmålen skall nås inom en generation. Miljökvalitetsmålen har senare utvecklats med delmål (Prop. 2000/01:130). Regionala myndigheter har utvecklat mål på regional nivå.

Miljökvalitetsmålen är:

- Frisk luft
- Grundvatten av god kvalitet
- Levande sjöar och vattendrag
- Myllrande våtmarker
- Hav i balans samt levande kust och skärgård
- Ingen övergödning
- Bara naturlig försurning
- Levande skogar
- Ett rikt odlingslandskap
- Storslagen fjällmiljö
- God bebyggd miljö
- Giftfri miljö
- Säker strålmiljö
- Skyddande ozonskikt
- Begränsad klimatpåverkan

Ett sextonde miljökvalitetsmål är föreslaget av Naturvårdsverket (Rapport 5301, 2003) men ännu inte antaget av riksdagen: *Ett rikt växt och djurliv*

De flesta av miljökvalitetsmålen har givetvis större eller mindre direkt eller indirekt betydelse för biologisk mångfald och andra frågor inom naturvårdsområdet. Nedan redovisas mera utförligt de miljökvalitetsmål eller delar av dessa som bedöms viktigast att framhålla i ett Uppsala-perspektiv från naturvårdssynpunkt och som inte i första hand har bäring mot miljö- och hälsoskyddsområdet.

LEVANDE SKOGAR

Nationella mål

Miljökvalitetsmål:

Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas.

Målet innebär bl.a.:

- Skogsmarkens naturgivna produktionsförmåga bevaras.
- Skogsekosystemets naturliga funktioner och processer upprätthålls.
- Naturlig föryngring används på för metoden lämpliga marker.
- Skogarnas naturliga hydrologi värnas.
- Brändernas påverkan på skogarna bibehålls.
- Skötselkrävande skogar med höga natur- och kulturmiljövärden vårdas så att värdena bevaras och stärks.
- Skogar med hög grad av olikåldrighet och stor variation i trädslagssammansättning värnas.
- Kulturminnen och kulturmiljöer värnas.
- Skogens betydelse för naturupplevelser samt friluftsliv tas till vara..
- Hotade arter och naturtyper skyddas
- Inhemska växt- och djurarter fortlever under naturliga betingelser och i livskraftiga bestånd.
- Hotade arter har möjlighet att sprida sig till nya lokaler inom sina naturliga utbredningsområden så att livskraftiga populationer säkras.
- Främmande arter och genetiskt modifierade organismer som kan hota den biologiska mångfalden introduceras inte.

Delmål:

1. Ytterligare 900 000 ha skyddsvärd skogsmark skall undantas från skogsproduktion till år 2010.
2. Mängden död ved, arealen äldre lövrik skog och gammal skog skall bevaras och förstärkas till år 2010 på följande sätt:
 - mängden hård död ved skall öka med minst 40 % i hela landet och med avsevärt mer i områden där den biologiska mångfalden är särskilt hotad,
 - arealen äldre lövrik skog skall öka med minst 10 %,
 - arealen gammal skog skall öka med minst 5 %,
 - arealen mark föryngrad med lövskog skall öka.
3. Skogsmarken skall brukas på sådant sätt att fornlämningar inte skadas och så att skador på övriga kända värdefulla kulturlämningar är försumbara senast år 2010.
4. Senast år 2005 skall åtgärdsprogram finnas och ha inletts för hotade arter som har behov av riktade åtgärder

Regionala mål

Regionala delmål har antagits av Skogsvårdsstyrelsen Mälardalen 2004. Målen avses gälla tills vidare och förändras vid behov.

Delmål:

1. Målet är att 26 800 ha produktiv skogsmark skall undantas från skogsproduktion till år 2010. Av den arealen skyddas 7 900 ha som naturreservat, 700 ha som biotopskydd, 1 100 ha som naturvårdsavtal och 17 100 ha förutsätts skyddas genom frivilliga insatser från skogsägarnas sida.
2. Mängden död ved, arealen äldre lövrik skog och gammal skog skall bevaras och förstärkas till år 2010.
 - mängden hård död ved skall öka med 40 %, motsvarande 460 000 m³sk till år 2010
 - arealen äldre (över 60 år) lövrik skog ska öka med 10 %, motsvarande 2 800 ha till år 2010
 - arealen gammal skog (äldre än 120 år) skall öka med 6% eller 600 ha fram till 2010
 - arealen mark föryngrad med lövskog skall öka med 50%

3. Skogsmarken skall brukas så att fornlämningar inte skadas och så att skador på övriga kända värdefulla kulturlämningar är försumbara senast 2010.
4. Senast år 2005 ska åtgärdsprogram ha inletts för hotade arter som har behov av riktade åtgärder.
5. Skogens betydelse för friluftsliv och naturupplevelser tas tillvara.

ETT RIKT ODLINGSLANDSKAP

Nationella mål

Miljö kvalitetsmål:

Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks.

Målet innebär bl a:

- Åkermarken har ett välbalanserat näringstillstånd, bra markstruktur och mullhalt samt så låg föroreningshalt att ekosystemens funktioner och människors hälsa inte hotas.
- Odlingslandskapet brukas på ett sådant sätt att negativa miljöeffekter minimeras och den biologiska mångfalden gynnas.
- Jorden brukas på ett sådant sätt att markens långsiktiga produktionsförmåga upprätthålls.
- Odlingslandskapet är öppet och variationsrikt med betydande inslag av småbiotoper och vattenmiljöer.
- Biologiska och kulturhistoriska värden i odlingslandskapet som uppkommit genom lång, traditionsenlig skötsel bevaras eller förbättras.
- Odlingslandskapets byggnader och bebyggelsemiljöer med särskilda värden bevaras och utvecklas.
- Hotade arter och naturtyper samt kulturmiljöer skyddas och bevaras.
- Odlingslandskapets icke-domesticerade växt- och djurarter har sina livsmiljöer och spridningsvägar säkrade.
- Den genetiska variationen hos domesticerade djur och växter bevaras. Kulturväxter bevaras så långt möjligt på sina historiska platser.
- Främmande arter och genetiskt modifierade organismer som kan hota den biologiska mångfalden introduceras inte.

Delmål:

1. Senast år 2010 skall samtliga ängs- och betesmarker bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden. Arealen hävdad ängsmark skall utökas med minst 5 000 ha och arealen hävdad betesmark av de mest hotade typerna skall utökas med minst 13 000 ha till år 2010.
2. Mängden småbiotoper i odlingslandskapet skall bevaras i minst dagens omfattning i hela landet. Senast till år 2005 skall en strategi finnas för hur mängden småbiotoper i slättbygden skall kunna öka.
3. Mängden kulturbärande landskapselement som vårdas skall öka till år 2010 med ca 70 %.
4. Senast år 2010 skall det nationella programmet för växtgenetiska resurser vara utbyggt och det skall finnas ett tillräckligt antal individer för att långsiktigt säkerställa bevarandet av inhemska husdjursraser i Sverige.

5. Senast år 2006 skall åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.
6. Senast år 2005 skall ett program finnas för hur lantbrukets kulturhistoriskt värdefulla ekonomibyggnader kan tas till vara.

Regionala mål

Regionala delmål har antagits av Länsstyrelsen i Uppsala län 2003.

Övergripande mål:

1. Ett livskraftigt jordbruk ska kunna bedrivas i hela länet.
2. Jordbruksmark ska så långt möjligt ej användas för exploatering eller planteras med skog.
3. Odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden ska bevaras och stärkas.

Mål för specifika områden (urval):

Brukningmetoder

6. Livsmedelsproduktionen i länet ska bedrivas på ett hållbart, säkert och etiskt sätt. Till 2005 ska
 - 20% av spannmålsarealen brukas enligt Svenskt Sigills regler
 - 20% av åkerarealen vara ekologiskt odlad. Den ekologiska djurhållningen ska öka.

Ängs- och betesmarker

7. Senast år 2010 ska samtliga ängs- och betesmarker med höga natur- eller kulturvärden bevaras och skötas. Arealen hävdad ängsmark ska öka från 100 till 300 ha. Nuvarande areal skogsbete, ca 1000 ha, utökas med 25 %. Målet avser främst klasserna 1–3 i Ängs- och hagmarksinventeringen för Uppsala län samt de marker som uppbär tilläggsersättning i miljöstödet enligt EU's regelverk.
8. Senast år 2004 ska en inventering av värdefulla ängs- och betesmarker i länet vara genomförd.
9. Gamla träd i ängs- och betesmarker, bryn, gårdsmiljöer och alléer etc. ska skyddas t.ex. genom frilhuggning från uppväxande sly och trädbeståndet ska långsiktigt säkras genom att också yngre träd sparas.

Kulturhistoriska värden

10. Till år 2004 ska en inventering göras för småbiotoper och kulturbärande element i odlingslandskapet. Denna inventering ska sedan ligga till grund för ett mål till år 2010.
11. Alla jordbruksföretag med värdefulla kulturmiljöer ska kunna erbjudas miljöersättning.
12. Alla jordbruksföretag med värdefulla kulturmiljöer ska till år 2004 ha erbjudits ha erbjudits rådgivning eller fått delta i kurs om kulturmiljöernas värde och skötsel.
13. Senast år 2010 ska byggnader från 1800-talet och tidigare vara kända och uppmärksammade och ges ett fortlöpande underhåll så att de med få undantag kan bevaras för framtiden.

Hotade arter/växter och djurs spridningsvägar

14. Senast år 2006 ska ett åtgärdsprogram baserat på det nationella programmet finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder. Exempel på arter som är aktuella för länet är gölgroda, läderbagge och fältgentiana.

15. Särskild uppmärksamhet ska riktas mot de strukturer och linjeelement i landskapet som har kulturhistorisk hävd, exempelvis bryn, väg- och dikesrenar, ägogränser, vilka också kan vara viktiga spridningsvägar för växter och djur.

Genetisk variation hos husdjur och kulturväxter

16. I länet ska en tillräckligt stor stam av traditionella husdjursraser finnas för att dessa ska bevaras. Särskild uppmärksamhet ska riktas mot bevarande av lokala raser, som exempelvis Roslagsfår
17. Senast år 2005 ska en strategi finnas för hur länets traditionella kulturväxter ska bevaras.

LEVANDE SJÖAR OCH VATTENDRAG

Nationella mål

Miljö kvalitetsmål:

Sjöar och vattendrag skall vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer skall bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion skall bevaras samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

Målet innebär bl. a.:

- Belastningen av näringsämnen och föroreningar får inte minska förutsättningarna för biologisk mångfald.
- Främmande arter och genetiskt modifierade organismer som kan hota den biologiska mångfalden introduceras inte.
- Sjöars, stränders och vattendrags stora värden för natur- och kulturupplevelser samt bad och friluftsliv värnas och utvecklas hänsynsfullt och långsiktigt.
- Fiskar och andra arter som lever i eller är direkt beroende av sjöar och vattendrag kan fortleva i livskraftiga bestånd.
- Anläggningar med stort kulturhistoriskt värde som använder vattnet som resurs kan fortsätta att brukas.
- I dagens oexploaterade och i huvudsak opåverkade vattendrag är naturliga vattenflöden och vattennivåer bibehållna och i vattendrag som påverkats av reglering är vattenflödena så långt möjligt anpassade med hänsyn till biologisk mångfald.
- Gynnsam bevarandestatus upprätthålls för livsmiljöer för hotade, sällsynta eller hänsynskrävande arter samt för naturligt förekommande biotoper med bevarandevärden.
- Hotade arter har möjlighet att sprida sig till nya lokaler inom sina naturliga utbredningsområden så att långsiktigt livskraftiga populationer säkras.
- Sjöar och vattendrag har god ytvattenstatus med avseende på artsammansättning och kemiska och fysikaliska förhållanden enligt EG's ramdirektiv för vatten (2000/60/EG)
- Utsättning av genmodifierad fisk äger inte rum.
- Biologisk mångfald återskapas och bevaras i sjöar och vattendrag.

Delmål:

1. Senast år 2005 skall berörda myndigheter ha identifierat och tagit fram åtgärdsprogram för särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer som behöver ett långsiktigt skydd i eller i anslutning till sjöar och vattendrag. Senast år 2010 skall minst hälften av de skyddsvärda miljöerna ha ett långsiktigt skydd.

2. Senast år 2005 skall berörda myndigheter ha identifierat och tagit fram åtgärdsprogram för restaurering av Sveriges skyddsvärda vattendrag eller sådana vattendrag som efter åtgärder har förutsättningar att bli skyddsvärda. Senast till år 2010 skall minst 25 % av de värdefulla och potentiellt skyddsvärda vattendragen ha restaurerats.
3. Senast år 2009 skall vattenförsörjningsplaner med vattenskyddsområden och skyddsbestämmelser ha upprättats för alla allmänna och större enskilda ytvattentäkter. Med större ytvattentäkter avses ytvatten som nyttjas för vattenförsörjning till fler än 50 personer eller distribuerar mer än 10 m³ per dygn i genomsnitt.
4. Senast år 2005 skall utsättning av djur och växter som lever i vatten ske på sådant sätt att biologisk mångfald inte påverkas negativt.
5. Senast år 2005 skall åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter och fiskstammar som har behov av riktade åtgärder.
6. Senast år 2009 skall det finnas ett åtgärdsprogram enligt EG:s ramdirektiv för vatten som anger hur God ytvattenstatus skall uppnås.

Regionala mål

Regionala mål har antagits av Länsstyrelsen i Uppsala län 2003. Nedan återges de mål som är relevanta för Uppsala kommun.

1. Senast år 2005 ska Länsstyrelsen i samarbete med Skogsvårdsstyrelsen, kommunerna, Landstinget, Uppsala läns museum, berörda markägare m. fl. ha gjort ett samlat ställningstagande till vad som i ett nationellt och ett regionalt perspektiv är särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer i eller i anslutning till sjöar och vattendrag i Uppsala län.
2. Senast år 2005 ska Länsstyrelsen i samarbete med Skogsvårdsstyrelsen, Landstinget, kommunerna, Uppsala läns museum, berörda markägare m.fl. ha gjort ett samlat ställningstagande till vilka natur- och kulturmiljöer i eller i anslutning till sjöar och vattendrag i Uppsala län, som efter restaurering kan bli särskilt värdefulla i ett nationellt och i ett regionalt perspektiv.
4. Senast år 2010 är kust- och insjömynnande vattendrag – också de små – så långt det är möjligt och lämpligt, tillgängliga för fiskvandring från havet eller större sjöar för att säkra förekomsten av naturliga lax- och havsöringstammar samt gynna andra lekvandrande sötvattenfiskar.
5. Senast år 2005 skall utsättning av djur och växter som lever i vatten ske på sådant sätt att biologisk mångfald inte påverkas negativt.
6. Senast år 2005 skall åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter av växter och djur och av fiskstammar som har behov av riktade åtgärder.
7. Senast år 2004 ska kommunerna ha upprättat beskrivningar av de allmänna och enskilda ytvattentäkter som nyttjas för vattenförsörjning till fler än 50 personer eller distribuerar mer än 10 m³ per dygn.
8. Kommunernas behov för planering och ärendehantering ska vara väl tillgodosett vid utformandet av den beskrivning och analys av de blivande avrinningsdistriktet som enligt EG:s ramdirektiv för vatten ska vara utförd senast i december år 2004.

MYLLRANDE VÅTMARKER

Nationella mål

Miljökvalitetsmål:

Våtmarkernas ekologiska och hydrologiska funktion i landskapet ska bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden.

Målet innebär bl a:

- Det finns våtmarker av varierande slag med bevarad biologisk mångfald i hela landet.
- Våtmarker ska skyddas så långt möjligt mot dränering, torvtäkter, vägbyggen och annan exploatering.
- Främmande arter och genetiskt modifierade organismer som kan hota den biologiska mångfalden introduceras inte.
- Torvbrytning sker på lämpliga platser och med hänsyn till miljön och den biologiska mångfalden.
- Våtmarkernas kulturmiljövärden samt värde för friluftsliv värnas.

Delmål

1. En nationell strategi för skydd och skötsel av våtmarker och sumpskogar skall tas fram senast till år 2005.
2. Samtliga våtmarksområden i Myrskyddsplan för Sverige skall ha ett långsiktigt skydd senast år 2010.
3. Senast år 2004 skall skogsbilvägar inte byggas över våtmarker med höga natur- eller kulturvärden eller så att dessa värden påverkas negativt på annat sätt.
4. I odlingslandskapet skall minst 12 000 ha våtmarker och småvatten anläggas eller återställas fram till år 2010.
5. Åtgärdsprogram skall senast till år 2005 finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.

Regionala mål

1. En regional strategi för skydd och skötsel av våtmarker ska tas fram senast till år 2005.
2. Länets samtliga våtmarksområden i Myrskyddsplan för Sverige ska ha ett långsiktigt skydd senast år 2010.
3. Senast år 2003 ska skogsbilvägar byggas så att de inte negativt påverkar våtmarker med höga natur- eller kulturvärden.
4. I odlingslandskapet ska minst 300 ha våtmarker och småvatten anläggas eller återställas fram till år 2010. Till år 2005 ska minst 3–5 större projekt (fler markägare berörda) vara påbörjade.
5. Åtgärdsprogram ska senast till år 2005 finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.

EN GOD BEBYGGD MILJÖ

Nationella mål

Miljökvalitetsmål:

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö skall utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden skall tas tillvara och utvecklas. Byggnader och anläggningar skall lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

Målet innebär bl a (urval som berör naturvård):

- Det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap med särskilda värden värnas och utvecklas.
- Natur- och grönområden med närhet till bebyggelsen och med god tillgänglighet värnas så att behovet av lek, rekreation, lokal odling samt ett hälsosamt lokalklimat kan tillgodoses.
- Den biologiska mångfalden bevaras och utvecklas.
- Transporter och transportanläggningar lokaliseras och utformas så att skadliga intrång i stads- eller naturmiljön begränsas och så att de inte utgör hälso- eller säkerhetsrisker eller i övrigt är störande inslag i miljön.
- Naturgrus nyttjas endast när ersättningsmaterial inte kan komma ifråga med hänsyn till användningsområdet.
- Naturgrusavlagringar med stort värde för dricksvattenförsörjningen och för natur- och kulturlandskapet bevaras.

Delmål (urval som berör naturvård):

Planeringsunderlag:

1. Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för...(bl.a)
 - hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tas tillvara och utvecklas
 - hur grön- och vattenområden i tätorter och tätortsnära områden ska bevaras...
4. År 2010 skall uttaget av naturgrus i landet vara högst 12 miljoner ton per år och andelen återanvänt material utgöra minst 15 % av ballastanvändningen

Regionala mål

Övergripande mål för Uppsala län

1. Planering, byggande och underhåll bidrar till skönhet och trevnad.
2. Planering, byggande och underhåll bidrar till historisk kontinuitet och läsbarhet i äldre och yngre bebyggelsemiljöer.
3. Planering, byggande och underhåll bidrar till effektiv energi- och materialanvändning samt effektiva transporter.
4. Planering, byggande och underhåll bidrar till en hälsosam och säker bebyggelsemiljö.

Delmål under de övergripande målen (urval som berör naturvård)

Skönhet och trevnad

5. En god planeringsstruktur som har stöd i relevant och aktuellt underlag ska systematiskt byggas upp i länet till senast år 2010. Planeringen ska bland annat täcka in frågor om variation och trivsel, transporter, energianvändning, kulturhistoriska och estetiska värden samt gröna och blå ytor.

Historisk kontinuitet och läsbarhet i äldre och yngre bebyggelsemiljöer

6. Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen/bebyggelsemiljön – såväl äldre som yngre – ska identifieras och successivt skyddas enligt ett program som är länstäckande senast år 2010.
7. Senast år 2010 ska minst 25 % av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen ha ett långsiktigt skydd.

Se även målet *Ett rikt odlingslandskap*.

Effektiv energi- och materialanvändning samt effektiva transporter

10. År 2010 ska uttaget av naturgrus i länet vara högst 0,5 miljoner ton per år och andelen återanvänt material utgöra minst 15 % av ballastanvändningen.

Hälsosam och säker bebyggelsemiljö

16. Trygghetsaspekten ska vara en del i planeringen av framför allt utemiljön.
19. Strävan ska vara att nå mot bullernivåer utomhus på högst 45 dBA ekvivalentnivå i såväl nya som befintliga bostadsområden (uteplatser), parker och grönområden.

Föreslaget nytt nationellt mål (NV 2003):**ETT RIKT VÄXT- OCH DJURLIV**

Föreslaget miljö kvalitetsmål

Alla arter som naturligt förekommer i Sverige ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med bibehållen genetisk variation. Den biologiska mångfalden bevaras genom att arternas livsmiljöer och ekosystemens funktioner och processer värnas. Naturen med dess växter, djur och övriga organismer är en väsentlig del av människans livsmiljö och en grund för vår hälsa och välfärd.

Föreslagna delmål

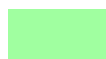
1. Regionala landskapsstrategier för biologisk mångfald
Skog, jordbruksmark, våtmarker, sjöar och vattendrag förekommer ofta i en mosaik och det är därför viktigt att det finns en helhetssyn på arbetet med biologisk mångfald. Naturvårdsverket föreslår att senast 2010 ska varje län i bred samverkan ha utvecklat regionala landskapsstrategier för biologisk mångfald.
2. Restaurering av biotoper
På grund av bl.a. sjösänkningar, utdikning, igenväxning av ängs- och betesmarker och ett ensidigt skogsbruk råder det i dag brist på många naturtyper. Naturvårdsverket föreslår därför att senast till 2012 ska länsstyrelserna och andra regionala intressenter ta fram åtgärdsprogram för restaurering.
3. Nationell vägledning för bevarande av geografisk och genetisk variation
Genetisk variation är en del av biologisk mångfald som ofta förbises och som det saknas övergripande mål för. Naturvårdsverket föreslår att en nationell vägledning för bevarande av geografisk och genetisk variation tas fram senast till 2007.
4. Skydd av hotade arter
De drygt 4000 rödlistade arterna i Sverige indikerar att tillståndet för den biologiska mångfalden är långt ifrån tillfredsställande. Som ett komplement till befintliga delmål om framtagande av åtgärdsprogram för hotade arter föreslår Naturvårdsverket: År 2015 ska bevarandestatusen för hotade arter i landet ha förbättrats så pass att andelen bedömda arter som klassificeras som hotade har reducerats med minst 30 % jämfört med år 2000, och andelen försvunna arter inte har ökat.
5. Främmande arter
Centrum för biologisk mångfald kommer senare i år att komplettera med förslag till ett femte delmål för biologisk mångfald rörande främmande arter.

6. Förvaltning av viltstammar

Förvaltningen av jaktbart vilt har flera brister. Älgens och andra hjortdjurs påverkan på biologisk mångfald i skogslandskapet och på virkesproduktionen är betydande. Det behövs därför ett nytt viltförvaltningssystem och Naturvårdsverket föreslår att senast 2015 ska jaktbart vilt förvaltas på sådant sätt att populationernas storlek och utbredning är lämpliga för samhället som helhet och att det jaktbara viltet kan tas tillvara som naturresurs på ett långsiktigt hållbart sätt.

Bilaga 2**Skyddade områden och riksintressen för naturvården**

Numreringen korresponderar till karta B. Naturminnen och biotopskydd redovisas utan numrering.

Nr	Natura 2000-objekt (pSCI*)	SPA*	NR*
1	Aspbladsmossen		X
2	Björnsundet		
3	Bokaren		
4	Bäcklösa		
5	Dammen-Edsjön		X
6	Degermossen	X	
7	Ekdalen		X
8	Ekeby-Ånge		
9	Faringe		
10	Fiby urskog	X	X
11	Fullerö backar		X
12	Fäbodmossen		X
13	Gåsholmen		X
14	Harparbol lund		
15	Hästhagen-Kilholmen		X
16	Högstaåsen		X
17	Knutby		
18	Kroppsjön		
19	Kärr norr om sjödyn		
20	Lena Husby		
21	Lunsen		X
22	Olas skifte		X
23	Oxkällan		
24	Pansarudden		X
25	Ramsens västra strand		
26	Ryggmossen		X
27	Ryttarhagen		X
28	Siggefora ledningsgata södra		
29	Stigsbo rödmosse		X
30	Storskogen	X	
31	Styggkärret		X
32	Sävjaån-Funbosjön		
33	Tjäderleksmossen		
34	Tämnaren öst	X	delvis
35	Uppsala kungsäng		X
36	Viksta stentorg		X
37	Wik		
38	Örby		
39	Östra Nåsten		X

* pSCI = "proposed site of community interest" (område avgränsat med stöd av habitatdirektivet).

SPA = "special protected area" (område avgränsat även med stöd av fågeldirektivet)

NR = området är även skyddat som naturreservat

Nr	Naturresevat (tom år 2003)	År	Rev. År	Areal (ha)
1	Vårdsättra naturpark	1912	2001	6,8
2	Viksta stentorg	1917	1971	5,5
3	Vreta udd	1943	2001	5
4	Uppsala kungsäng	1951		11
5	Nåntuna lund	1954		1,1
6	Stigsbo rödmosse	1958		43
7	Fiby urskog	1966	2000	87
8	Djurgården	1967		20
9	Högstaåsen	1968		18
10	Pansarudden	1988	1998	300
11	Ekdalen	1998		14
12	Ryttarhagen	1998		1,5
13	Aspbladsmossen	1990	1998	32
14	Fullerö backar	1995		21
15	Ola	1995		129
16	Långnäset	1995		128
17	Ryggmossen	1997		75,1
18	Dammen	1998		116
19	Hästhagen-Kilholmen	1998		37
20	Björnsundet	1998		58
21	Hågadalen-Nåsten	1998		1746
22	Styggkärret	2000		374
23	Fäbodmossen	2000		105
24	Oxhagen	2002		47
25	Gåsholmen	2003		25
26	Norra Lunsen	2003		1349
27	Stadsskogen	2005		108
Totalt: 4863				

**Förordnanden till skydd för landskapsbilden
(§19 NVL, äldre lydelse)**

År

1	Dalbydalen med Dalbyviken	1970
2	Uppsala-Näsdalen	1970
3	Jumkilsåns dalgång Ullbolsta-Hjälsta	1970
4	Fyrisåns dalgång Kungsängen-Flottsund	1970
5	Fyrisåns dalgång Lena k:a-Ekeby kvarn	1970
6	Område öster och norr om dannemorasjön	1970
7	Lövstahagarna	1969
8	Område öster om Djurgårdens NR	1967
9	Almunge k:a	1971
10	Knutby k:a	1967
11	Faringe k:a	1967
12	Bladåkers k:a	1967

● **Naturminnen**

	År
Barrskogsområde, Rasbo häradsallmänning	1935
Gränseken vid Vårdsätra	1936
Ek nordväst om Björnsundet, Vällen	1945
Skogsområde nordväst om Björnsundet, Vällen	1946
Trolltallen vid Ignesta	1947
Vårbundna eken, Norgarn	1947
Tre tallar sydväst om Gåvsta	1957
Ek vid Stora Ljusbrunn	1964
Ek i Vårdsätra	1990
Vretatallen	1992
Enar i Grellsbo	?
Ek i Bälinge	2001

■ **Biotopskydd (skogliga)**

	År	Areal (ha)
Ola 1:2	1995	1,3
Vallhov 2:1	1997	3,6
Moga 1:15	1998	4,9
Skuttunge-Hagby 10:1	2000	1,2
Hemåla 3:2	2001	3,8
Almunge-Gränby 12:1	2001	5,5
Almunge-Gränby 12:1	2001	2,3
Almunge-Gränby 12:1	2001	0,4
Almunge-Gränby 12:1	2001	1,2
Alsta 11:1	2001	3,0
Näsby 5:4	2002	1,6
Lilla Väsby 1:11, Ellringe 1:5 och 1:7	2002	5,2
Ellringe 1:5	2002	5,5
Skuttunge-Brunnby 7:3	2002	2,2
Kyrsta 3:2	2003	3,5
Frossarbo 1:1	2004	1,6
Frossarbo 1:1	2004	0,3
Åloppe 3:8	2004	3,6
Viby 3:1	2004	0,9
Valhammar 1:1	2005	1,7
Elinge 2:1	2006	1,7
Elinge 2:1	2006	0,7
Skuttunge 3:2	2006	3,9
Österbyggeby 1:3	2006	3,2
Rasbo-Hammarby 1:45	2006	6,3
Rasbo-Hammarby 1:45	2006	2,3
Gällsättra 1:2	2007	4,6
		Totalt: 76,0

Riksintresse naturvård	N2000*	NR*	Kommentar
1 Tämnaren	X		
2 Vikstaåsen	delvis	delvis	Viksta stentorg
3 Ryggmossen	X	X	
4 Vissjön			
5 Björklinge-Långsjön			miljöskyddsområde
6 Jumkilsåns ravin jämte sidoraviner			delvis §19-område
7 Fiby urskog	X	X	
8 Harparbollund			
9 Almungmassivet			
10 Vällenområdet och Bennebol	delvis	delvis	
11 Ultuna källa			inom § 19-område
12 Aspbladsmossen	X	X	
13 Degermossen	X		
14 Styggkärret och Fäbodmossen	X	X	
15 Frötunaviken	X		Funbosjön-Sävjaån
16 Våtmarker kring Hosjön			
17 Ekeby Ånge			§19-område
18 Faringe	X		delvis §19-område
19 Hågahögen		X	
20 Knutby	X		tangerar §19-omr.
21 Kungshögarna			
22 Locksta			
23 Långbergsbacken			
24 Rungarn			tangerar §19-område
25 Stora Sjørudan			
26 Ulvsbygden			
27 Uppsala Näs-dalen		delvis	delvis NR resp. §19-omr
28 Örby	X		
29 Lunsen	X	X	

Riksintresse (natur/kultur) där turimens och (det rörliga) friluftslivets intressen särskilt ska beaktas enligt MB 4 kap 2§

Mälaren med öar och strandområden

Dessutom utgör enligt MB 4 kap 1 och 8§§ samtliga Natura 2000-objekt formellt även riksintressen för naturvården

* N2000 = området är även anmält till nätverket av skyddade områden inom EU, Natura 2000

NR = området är även skyddat som naturreservat

Bilaga 3**Litteraturoversikt – inventeringar m.m.****KOMMUNALA PLANERINGSUNDERLAG**

- Almquist, E., 1929: Upplands vegetation och flora—Uppsala
- Almquist, E., 1965: Flora Upsaliensis. Uppsala, traktens växter – Uppsala
- Ankar, S. 1989. Inventering av skolornas närnatur i Uppsala kommun
- Bergquist, E., 1990: Nip- och ravinlandskap i södra och mellersta Sverige. Översikter och förslag till naturreservat – SNV, rapport 3777
- Brunberg, A-K. & Blomquist, P., 1998: Vatten i Uppsala län 1997. Beskrivning, utvärdering, åtgärdsförslag. – Upplandsstiftelsen, rapport 8/1998
- Bråvander, L.-G. m.fl 1994. III. Fördjupad naturvårdsinventering kring Uppsala stad
- Ericson, G & Ingmar, T., 1989: Nära till naturen. En diskussion om riktlinjer för grundtillgång på friluftsmarker nära tätorter – Byggeforskningsrådet, R102:1989
- Eriksson, A & Ingmar T., 2000: Nära till naturen? Tillgång på närfriluftsmarker för bostadsområden i Uppsala stad – Tekniska kontoret 2000
- Eriksson, K.G & Ingmar, T., 1958: Inventering av Uppsala läns åsar. – Utredning på uppdrag av länsstyrelsen i Uppsala län. Stencil, 3 delar
- Fyrisån och dess biflöden. En recipientundersökning. ("Fyrisåutredningen"). 1962. red. W. Rodhe. (Innehåller förutom kemi, fysik o.dyl. även biologiska undersökningar.)
- Ingelög, T. & Risling, M. 1973: Kronparken vid Uppsala, historik och beståndsanalys av en 300-årig tallskog. – Växtekologiska studier 2, Västerås
- Fredriksson, R. & Tjernberg, M. (red.) 1996: Upplands fåglar – fåglar, människor och landskap under 300 år - Fåglar i Uppland, supplement 2, Uppsala
- Ingmar, T., Bergmark, A. & Sandberg G. 1968. Naturvårdsinventering av Uppsala-trakten
- Ingmar, T., 1989. Närrekreationsmarker för Uppsala kommuns tätorter
- Jacobson, R. (red.) 1992-94. Naturvårdsinventering av Uppsala kommun I. Allmän inledande del, 13 uppsatser (ämnesvisa)
- Jacobson, R. (red.) 1994-99. Naturvårdsinventering av Uppsala kommun II Sockenvis redovisning av skyddsvärda naturvårdsobjekt, 40 socknar
- Jacobson, R. 1997: Våtmarkernas värden i Uppsala län. Upplandsstiftelsen. Uppsala
- Kulturnämnden/Upplandsmuséet. 1989. Kulturmiljöer i Uppsala kommun
- Naturvetenskapliga studentsällskapet i Uppsala, 1993. Uppsalatraktens naturminnesinventering 1937-1944
- Naturvårdsförvaltningen m.fl. 1995. Årikesplan – ett program för att bevara och utveckla Årike Fyris
- Sernander, R. † 1948: Uppsala Kungsäng – Uppsala. Utgiven och kompletterad av G. Sandberg.
- Sveriges geologiska undersökning: Geologiska kartor (bergrunds- & jordartskartor)
- jämte beskrivningar; från såväl 1800-talets senare hälft som 1900-talet.

- Syrén, P.& Åse, L.-E., 1987: Trösklar till sjöar och vattendrag i Uppsala län – Länsstyrelsen i C län, Naturvårdsenheten, meddelande 1987:3
- Tekniska kontoret, Uppsala kommun, 2002. Parkprogram för Uppsala – Allmän del
- Upplandsmuseet & Länsstyrelsen i C län, 1984: Bygd att vårda. Kulturminnesprogram för Uppsala län. (Del 4: Kulturmiljöer i Uppsala kommun.)
- Uppsala kommun, naturvårdsförvaltningen, 1993:1. Grushushållningsplan för Uppsala kommun
- Uppsala kommun. 1994. Riktlinjer för grundtillgång på friluftsmarker nära tätorterna i Uppsala kommun
- Uppsala kommun. 1997. Uppsala rikspark. Området kring Uppsalaåsen och Fyrisån
- Uppsala kommun, Miljöprogram för Uppsala kommun 1995-2001
- Uppsala kommun, Miljöprogram för Uppsala kommun 2005-2008, (remissupplaga)
- Wallsten, P. 1991. Friyteöversikt för Uppsala stad
- Wallsten, P. 1994. Friluftsplän för Stadsskogen

REGIONALA PLANERINGSUNDERLAG

Länsstyrelsen i Uppsala län. 1986. Inventering av våtmarker i Uppsala län. Länsstyrelsens meddelandeserie 1986:1

Länsstyrelsen i Uppsala län. 1987. Naturvårdsprogram för Uppsala län. Länsstyrelsens meddelandeserie 1987:2

Länsstyrelsen i Uppsala län, 1991. Grusinventering i Uppsala, Tierps och Sigtuna kommuner

Länsstyrelsen i Uppsala län. 1993. Ängs- och hagmarker i Uppsala län. Länsstyrelsens meddelandeserie 1993:3

Länsstyrelsen i Uppsala län. 1994. Ekologiskt känsliga områden i Uppsala län. Länsstyrelsens meddelandeserie 1994:13

Länsstyrelsen i Uppsala län, 1996. Inventering av krossberg i Uppsala län

Sveriges geologiska undersökning. SGUs regionala grundvattenkarta, Ah4, Uppsala län

RIKSDAGSPROPOSITIONER

Regeringens prop. 1997/98:145 Svenska miljömål – miljöpolitik för ett hållbart Sverige

Regeringens prop. 2000/01:130 Svenska miljömål – delmål , åtgärdsstrategier

Bilaga 4

Ekonomisk konsekvensbeskrivning

INLEDNING

Kommunstyrelsen har gett direktiv som innebär att beslut om styrande planer, policier och program ska föregås av en ekonomisk konsekvensbeskrivning.

Merparten av den *inriktning* som anges i naturvårdsprogrammet motsvarar det naturvårdsarbete som kommunen redan idag bedriver och som fortlöpande förväntas utvecklas i linje med samhällets fokus på miljöfrågor, alltifrån miljöskydd och naturhän-syn till frågor som rör folkhälsa. Flera av de kommunala åtagandena styrs i mer eller mindre hög grad även av lagstiftning. Exempelvis måste kommunen genom sitt ansvar för den fysiska planeringen ha tillräcklig kompetens och goda planeringsunderlag för att kunna värna och utveckla de gröna intressena i enlighet med intentionerna i lagstiftningen och i de av riksdagen fastställda nationella miljö kvalitetsmålen.

SAMMANFATTNING

Programmets inriktning ger goda motiv för kommunen att öka de ekonomiska (inklusive personella) resurserna för naturvårdsarbete jämfört med dagens situation. I många fall nås därmed, om än i vissa fall på längre sikt, också sannolikt kostnadsminskningar inom någon annan kommunal verksamhet eller för samhället i stort. Exempelvis kan kommunen genom ökade satsningar på rekreation/friluftsliv dels förebygga ohälsa och sociala problem, dels göra kommunen mer attraktiv som boendemiljö och för företags-etableringar. Sådana konsekvenser är svårbedömda men beskrivs ändå grovt i verbal form, med utgångspunkt från dagens ekonomiska ramar och verksamhet.

Generellt gäller att programmet inte medför några större ekonomiska konsekvenser eftersom programmets inriktning är så formulerad att det finns möjlighet att välja ambitionsnivå utifrån rådande ekonomiska förutsättningar. Utgångspunkten för programmet är att dagens ambitionsnivå ska bibehållas eller, när de ekonomiska förutsättningarna så medger, höjas. Planering av åtgärder som innebär kostnader utöver befintliga ramar får hanteras i nämndernas budget- och verksamhetsplanering inom ramen för IVE-processen¹.

FRILUFTSLIV/REKREATION/INFORMATION (MÅL 1)

En växande befolkning och nya utbyggnadsområden, bland annat i kransorterna till staden, förutsätter i motsvarande utsträckning aktiva kommunala satsningar även för den gröna strukturen, bl.a. vad avser närbelägen friluftsmark och närnatur till skolor och förskolor.

När det gäller förvaltningen av befintliga friluftsmarker och naturreservat bedöms att det för skogsskötsel framöver behöver tillföras medel i driftbudgeten eftersom möjligheterna till avverkningsnetton minskar samtidigt som kostnaderna för skötsel för att värna och utveckla natur-, kultur- och friluftsvärderna ökar². I övrigt är det utifrån fastställd inriktning möjligt att anpassa ambitionsnivån i förvaltningen till befintlig ram.

I takt med att kommunen förvärvar nya friluftsmarker eller tar fram beslut om ytterligare naturreservat vidgas förvaltningsåtagandet, vilket innebär att resursbehovet för

¹ IVE (Inriktning – Verksamhet – Ekonomi) är kommunens övergripande styr- och uppföljningssystem för ekonomi och verksamhet.

² Enligt nuvarande bedömning behöver Fritids- och naturkontorets driftbudget för förvaltning av naturreservat och friluftsområden tillföras ytterligare ca 100 kr/ha och år fr.o.m. år 2008. Detta motsvarar med dagens kommunägda skogsareal ett ökat behov av skattemedel om ca 400 tkr/år.

istandsättning och förvaltning ökar. Resursbehovet ska naturligtvis ställas i relation till en växande befolkning och därmed ett större förväntat skatteunderlag. Vinsterna nås i form av positiva effekter för bl.a. folkhälsa och för kommunens attraktionskraft. Därtill kommer att det ofta är både billigare och enklare, handläggningssmässigt, att kommunen själv förfogar över friluftsmarker jämfört med att med varierande framgång försöka förhandla och avtala om ridvägar, rastplatser, markerade stigar, anpassad skogsskötsel och liknande med olika markägare vid varje enskild åtgärd. Utbyggnad av gc-vägar till viktiga besöksmål för rekreation skulle kräva ytterligare resurser vilket bör ställas mot ökad trafiksäkerhet och positiva effekter för såväl folkhälsa som miljö.

Bibehållande och utveckling av badmöjligheter (friluftsbad) liksom att i större utsträckning erbjuda skolor naturskoleverksamhet erfordrar att resurser tillförs. Sådana åtgärder är väl motiverade mot bakgrund av bl.a. sociala och hälsomässiga vinster och ligger väl i linje med kommunens ambitioner (bl.a. uttryckta i IVE) att prioritera bland annat barn och ungdomar, människor med annan kulturell bakgrund och folkhälsofrågor.

Krav på något slag av kompensation vid ianspråkstagande av rekreationsmark skulle innebära kostnader i form av utrednings/handläggarresurser samt dyrare exploatering i det fall kompensationskravet utlöses. Vinsterna i ett sådant system är naturligtvis främst att motverka att sådana värdefulla områden alltför lättvindigt tas i anspråk, eftersom det i allmänhet dels är betydligt dyrare, dels ger sämre förutsättningar för kvalitet om man utifrån t.ex. åkermark försöker skapa nya rekreationsvärden jämfört med att värna och förvalta befintliga värden såsom uppvuxen strövvänlig skog eller naturbetesmark. Till befintliga värden ska också räknas eventuella gjorda investeringar i dessa marker, t.ex. i form av friluftsanläggningar.

Att aktivt utnyttja planinstrument för att skydda gröna värden i staden kräver handläggarresurser men det ska ställas emot bl.a. att exploatering av ett värdefullt grönområde är en irreversibel process som kan bli mycket dyrbar att kompensera för om man så skulle önska i framtiden. En medveten planläggning av den värdefulla grönstrukturen är nödvändig för att sådana exploateringsbeslut inte tas utan att vara väl underbyggda. Pågående omarbetningar/samordning av plan- och bygglagen respektive miljöbalken förväntas ge ytterligare möjligheter eller krav när det gäller planläggning av grönstruktur och kanske även ev. grönytekompensation (/balansering) i framtiden.

BIOLOGISK MÅNGFALD / LANDSKAPSVÄRDEN (MÅL 2-6)

Kommunen tar generellt ett ansvar för att värna och utveckla den biologiska mångfalden inom ramen för förvaltningen av den kommunägda skogs- och jordbruksmarken, vilket sträcker sig långt utöver lagstadgade minimikrav för hänsyn i brukandet av skog och jord. Utöver bland annat etiska, estetiska och moraliska skäl är en sådan inriktning i förvaltningen motiverad för att tillhandahålla goda möjligheter till naturupplevelser på den mark som utgör kommuninvånarnas gemensamma tillgång. Detta innebär självklart att marknadsmässiga avkastningskrav inte kan ställas på verksamheten, samtidigt som skogsskötsel och övriga särskilda insatser ger nettokostnader. Budgeten för skogsförvaltningen behöver därför, såsom utvecklats i ovanstående avsnitt, förstärkas. I övrigt gäller generellt för markförvaltningen att de ekonomiska förutsättningarna sätter gränserna för ambitionsnivån att utifrån fastställd inriktning prioritera t.ex. våtmarksrestaurering eller andra åtgärder för att gynna biologisk mångfald.

Att utveckla brukningscentra för djurhållningen kräver sannolikt behov av extra resurser initialt men på sikt bedöms en sådan inriktning leda till lägre kostnader och bättre kontinuitet och kvalitet i skötseln av kommunens betesmarker.

Kommunen ska, utöver ansvaret för den egna marken, också ha möjlighet kunna delta i samarbetsprojekt rörande biologisk mångfald eller själv ta initiativ till markförvärv eller skydd då höga bevarandevärden står på spel och då huvudaktörerna (statliga myndigheter och Upplandsstiftelsen) inte prioriterar skyddsåtgärder. Hittills har det ofta gällt mindre belopp, t.ex. för att bevara en tjäderspelplats eller liknande vid en avverkning. Vid större eventuella satsningar krävs naturligtvis att resurser tillförs. I vissa fall kan sådana satsningar motiveras och prioriteras även av andra skäl, t.ex. för att utveckla turism- och besöksnäringen.

Den ekonomiska konsekvensbeskrivningen får vidareutvecklas genom remissinstansernas synpunkter under remisskedet.

Bilaga 5 Idekatalog – åtgärder

Åtgärds katalogen är inte politiskt antagen utan utgör endast en idé-katalog med exempel på åtgärder i linje med naturvårdsprogrammets mål och inriktning.

Avsikten är att åtgärds katalogen ska kunna användas som utgångspunkt för nämndernas verksamhetsplanering inom ramen för IVE-processen och den innefattar även pågående och fortlöpande åtgärder.

Inom parentes efter respektive åtgärd anges förslag till ansvarig instans inom kommunens organisation. Merparten av föreslagna åtgärder ligger huvudsakligen inom Fritids- och naturvårdsnämndens ansvar men för en del åtgärder anges andra ansvariga instanser.

Vissa av åtgärdsförslagen är möjliga att genomföra inom ramen för befintliga resurser medan andra för genomförande kräver ytterligare resurser i högre eller lägre utsträckning. De åtgärdsförslag som inte kommenterats i tabellen nedan bedöms medföra behov av ytterligare resurser jämfört med dagens ekonomiska ramar.

Åtgärds katalogen revideras vid behov utifrån olika aktörers förslag till tillägg eller förändringar.

Följande förkortningar används i tabellen nedan:

Kommunstyrelsen	KS
Fritids- och naturvårdsnämnden	FNN
Byggnadsnämnden	BN
Fastighetsnämnden	FSN
VA- och Avfallsnämnden	VAN
Miljö- och hälsoskyddsnämnden	MHN
Kulturnämnden	KTN
Barn- och ungdomsnämnden	BUN
Äldrenämnden	ÄLN
Nämnden för vuxna funktionshindrade	VFN
Centrum för biologisk mångfald	CBM
Sveriges lantbruksuniversitet	SLU
Uppsala Naturskyddsförening	UNF

1. FRILUFTSMARK FÖR UPPLEVELSER OCH FOLKHÄLSA

Förslag till åtgärder	Ansvarig instans	Kommentar
1.1 Upprätthålla kompetens och organisation, resurser och planeringsunderlag för att långsiktigt kunna bedriva en såväl strategisk som operativ friluftspanering.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.2 Bevaka att värden kopplade till rekreation och friluftsliv tillgodoses i samband med alla former av fysisk planering och ärendehantering.	FNN/BN/MHN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.3 Ta fram operativa planer för att utforma och förvalta friluftsområden (s.k. friluftspaner) för att på ett bra sätt tillgodose olika rekreativa anspråk.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram (i den takt resurserna medger, resurstillskott ger ambitionshöjning)
1.4 Införa ett praktiskt planeringsverktyg för tillämpning av riktlinjer för tillgång på närrekreationsmark och som garanterar kompensationsåtgärder då värdefull rekreationsmark tas i anspråk för andra ändamål inom bristområden.	KS (BN/FNN)	
1.5 Identifiera och värna ”tysta områden”.	KS/MHN (BN)	
1.6 Inkludera strategi för förvärv av friluftsmark i kommunens övergripande strategi för markförvärv.	KS (FSN/FNN)	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.7 Planlägga för att värna och utveckla viktig grönstruktur i tätorterna, (socialt eller ekologiskt viktiga områden men även stråk och ”samband”).	BN (FNN)	
1.8 Anvisa tätortsnära gröna kärnområden för aktivt bevarande i kommunens översiktsplan.	KS (FNN)	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.9 Ta initiativ till säkerställande (civilrättsliga avtal eller markförvärv och/eller reservatsbildning) i de situationer då statliga myndigheter inte prioriterar områden som är värdefull ur kommunal synvinkel.	FNN/FSN	Mindre ärenden klaras inom bef. ram. Större ärenden kräver ev. ytterligare resurser. Kopplar till åtgärd 1.6
1.10 Prioritera att utifrån befintliga värden utveckla följande områden nära Uppsala tätort för rekreativa upplevelser: Råby park – Eke – Jälla samt övriga delar av Örlösan, Storskogen, Mälarstrandsstråket mellan Flottsund och Bodarna, Svinskinnskogen (inklusive Librobäcken).	FNN (i samarbete med andra aktörer på icke-kommun-ägda marker).	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.11 Områden utanför Uppsala tätort som definierats som närrekreationsmarker (i inventeringen från 1989) planeras utifrån befintliga värden för rekreativa upplevelser/aktiviteter. Områden där en bristsituation råder prioriteras.	FNN (i samarbete med andra aktörer på icke-kommun-ägda marker).	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.12 Följande områden ska fortsatt förvaltas eller prioriteras avseende möjligheten att utifrån befintliga värden erbjuda rekreativa upplevelser: Hågadal-Nåsten (NR), Norra Lunsen (NR), Stadsskogen (NR), Årike Fyris (NR är under utredning), Hammarskog, Fjällnora, Röbo-Gamla Uppsala-stråket (inkl. Tunåsen), Kungshamn-Morga (NR i Knivsta kommun), Stabby backe, Hässelby park, Jälla-Storskogen, Vedyxaskogen, Gränbyparken, Gulastigen-stråket mellan Kronåsen och Skarholmen, Vårdsätra skog.	FNN (i samarbete med andra aktörer på icke-kommun-ägda marker).	Fortlöpande. Inom bef. ram. (I den takt resurserna medger, resurstillskott ger ambitionshöjning)

Förslag till åtgärder	Ansvarig instans	Kommentar
1.13 Generellt värna tillgängligheten till stränder (inklusive badmöjligheter) genom restriktiv dispensprövning av strandskydd.	BN (FNN)	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.14 Där så behövs utveckla tillgängligheten till stränder på ett varsamt sätt med hänsyn till områdenas natur- och kulturmiljövärden.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.15 Möjligheter att skapa trivsamma vistelsemiljöer längs Fyrisån genom staden ("Å-rummet") ska tas tillvara i samband med exploateringar och parkutveckling.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.16 Upprustning eller anläggning av ytterligare badplatser prioriteras i områden med brist på bad eller med högt utnyttjande av de bad som finns. Det gäller bl.a. mälarstranden i stadens södra del.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.17 Fortsatt utveckling och kanalisering av ridmöjligheterna i områden med konflikter mellan ridning och övriga typer av friluftsliv.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.18 Marknadsföra naturen mera ur ett folkhälsoperspektiv genom breda informationsatsningar.	KS (FNN)	
1.19 Inför Linnéjubileet rustas de s.k. Linnéstigarna upp.	FNN	Pågående tom 2007.
1.20 Säkerställa och utveckla, där så behövs, skolornas närnatur. Stimulera till ökad användning av naturen i undervisningen.	FNN/FSN/BUN	
1.21 Bibehålla och utveckla verksamhet vid visningsgårdar/stadsjordbruk med inriktning på barn och ungdomar.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.22 Producera en aktuell fritidskarta.	FNN	Inom bef. ram.
1.23 Webb-baserad information om kommunens naturvärden, friluftsområden, vandringsleder, ridstigar, skidspår m.m. utvecklas kontinuerligt.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.24 Upprätta aktuella länkar från kommunens hemsida till webb-platser som stimulerar människor till ökad naturvistelse och kunskapsinhämtning, t ex Artportalen.	FNN	Inom bef. ram.
1.25 Utveckla ett för Uppsala kommun centralt beläget Naturum.	FNN/KTN	
1.26 Bygga upp en verksamhet med naturguider i kommunen (alt. i länet? – föruts. samarbete med Länsstyrelsen och Upplandsstiftelsen).	FNN	
1.27 Inom ramen för arbetet med tillgänglighet och naturpedagogik göra särskilda satsningar med inriktning på barn, medborgare med annan kulturell bakgrund samt funktionshindrade. Naturguidning, foldrar på olika språk etc. utvecklas.	FNN (BUN/VFN mfl?)	
1.28 Uppmuntra lokala brukargrupper, föreningar etc. att bli mer delaktiga i förvaltning och skötsel.	FNN	Inom bef. ram.
1.29 Bevara och vid behov förbättra odlingsmöjligheterna i tätorterna.	FNN/MHN/BN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
1.30 Utveckla sammanhängande cykelleder till viktiga besöksmål såsom t.ex Kungshamn-Morga och Hammarskog (samarbete med övriga aktörer, bl.a. Vägverket?).	GTN/FNN	
1.31 Aktivt söka utnyttja de speciella medel för lokala naturvårdsprojekt som staten anvisat 2004-2006 med fokus på i första hand tätortsnära områden.	FNN	Inom bef. ram.

1.32 Utarbeta nyckeltal för ytor med olika karaktär och funktion, t.ex. Tätortsnära friluftsmark, Andel skyddade grönområden i tätorterna och Bostadsnära odlingslotter. Nyckeltalen kan användas både för styrning och som kontroll av hur översiktsplanen efterlevs.	FNN	Inom ram.
1.33 Utvidgad naturskoleverksamhet till vuxna och barnfamiljer.	FNN/BUN/UAN (i samarbete med UNF och Naturskolan)	Fordrar extra resurser.
2. LEVANDE SKOGAR		
Förslag till åtgärder	Ansvarig instans	Kommentar
2.1 Samråd med Skogsvårdsstyrelsen i alla avverkningsärenden som berör objekt i kommunens inventeringar. Kommunen ska regelbundet stämma av med Skogsvårdsstyrelsen vilka remissrutiner som behövs för att säkerställa att all tillgänglig information tas tillvara.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
2.2 Ta initiativ genom civilrättsliga avtal, markförvärv och/eller reservatsbildning i de situationer då statliga myndigheter inte prioriterar skog som är värdefull ur kommunal synvinkel.	FNN/FSN	Mindre ärenden inom bef. ram. Större ärenden kräver ev. ytterligare resurser. Kopplar till åtgärd 1.6 + 1.9
2.3 Generella skötselplaner för den kommunägda skogen tas fram med utgångspunkt från i detta program antagen Mål och inriktning, liksom övergripande mål för kommunens olika markområden.	FNN	Inom bef. ram.
2.4 Driftsbudgeten för förvaltning av skog förstärks från och med år 2008 med 100 kr/ha och år (jämfört med 2004 års budget) p.g.a. alltmer begränsade möjligheter att bedriva skogsproduktion. ¹	KS/FNN	Tas upp av FNN inom ramen för IVE-processen.
2.5 Fortsatt och utvidgat bete (med nötkreatur eller får) i skog med betesgynnade värden, t.ex. Kronparken.	FNN	Inom bef. ram.
2.6 Naturvårdsanpassade skötselplaner tas fram för parker och andra trädbestånd i staden som har höga biologiska värden (t.ex. Slottsbacken, Bleke backe, Engelska parken och de gamla bytomterna.) Död ved som uppstår efter t.ex. säkerhetsbeskränning bevaras på lämpliga platser, i s.k. ”vedbanker” eller ”faunadepåer”.	FNN	Inom bef. ram.
2.7 Fortsatt medverkan i skogsvårdsstyrelsens projekt ”Skogen i skolan”.	FNN	Inom bef. ram.
2.8 För att bibehålla den måttliga genetiska uppblandningen hos tallbeståndet inom sektorn Kronparken i öster och Stadsskogen i väster bör all förnygring ske genom själv-sådd eller plantor och frö med lokalt ursprung.	FNN	
2.9 Se över att styrkedjan för skogsåtgärder fungerar: Natruvårdsprogram – Skötselplaner för delområden – Fysiska åtgärder utförda av utbildade naturvårdsarbetare – Uppföljning som leder till revidering av skötselplaner.	FNN	

¹ Under åren 2004–2007 täcks denna brist (enligt KS beslut) av erhållna statsbidrag för naturreservatet Norra Lunsen men fr.o.m. 2008 måste driftsbudgeten för skogsförvaltningen förstärkas.

3. ETT RIKT ODLINGSLANDSKAP

Förslag till åtgärder	Ansvarig instans	Kommentar
3.1 Generella skötselplaner för den kommunägda jordbruksmarken tas fram under med utgångspunkt från i detta program antagen Mål och inriktning, liksom övergripande mål för kommunens olika markområden.	FNN	Inom bef. ram.
3.2 Skötselplaner tas fram för samtliga kommunägda naturliga ängs- och hagmarker där sådana saknas. Skötseln säkerställs i samband med omförhandling av arrendeavtal.	FNN	
3.3 Fortsatt slätterdag med lieslätter på Kungsängen.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
3.4 Fortsatt och utvidgat öppethållande genom bete, t. ex i Hågadalen, Hammarskog och Fjällnora, Årike Fyris, Tunåsen-Gamla Uppsala, Polacksbacken, Ekebydalen, Librobäcken, Gränby, Bolsta by och övriga marker med betesgynnade värden.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram. (alt: ambitionshöjning)
3.5 Centra för den djurhållning som behövs för beteshävd av tätortsnära marker utvecklas vid Nyby (Lunsen), Norra Norby och Håga. Åtgärden syftar till att ge långsiktig kontinuitet, kvalitet och ekonomi i skötseln.	FNN	
3.6 Fortsatt bete med äldre husdjursraser vid visningsgårdar	FNN	
3.7 Minst en s.k. allmogeåker ² anläggs och sköts fr.o.m. år 2006.	FNN	
3.8 Vid omförhandling av arrendeavtal eftersträvas odlingsfria skyddszoner i anslutning till sjöar och vattendrag liksom anslutning till miljöcertifierings- eller miljömärkningssystem, t.ex. Svenskt Sigill. ³	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram. (Ev. stimulansåtgärder kräver ökade resurser)
3.9 Ta initiativ till eller medverka i restaurerings- och skötselåtgärder på andras marker, bl.a. inom ramen för den statliga satsningen på lokala naturvårdsprojekt. Exempel på sådana åtgärder kan vara att medverka till stängsling för bete, friställning av värdefulla träd m.m.	FNN	Kopplar till åtgärd 1.31
3.10 I möjligaste mån främja lokal ekologisk produktion.	FNN	Inom bef. ram.
3.11 Se över användningen av avermektiner (avmaskningsmedel) på kommunens betesmarker.	FNN	Inom bef. ram.

4. MYLLRANDE VÅTMARKER

Förslag till åtgärder	Ansvarig instans	Kommentar
4.1 Föreslå ytterligare objekt som bör ingå i länsstyrelsens reviderade myrskyddsplan 2005. Bl.a. Ramsmossen och Vissjön är angelägna objekt.	FNN	Inom bef. ram.
4.2 Fortsatt beteshävd vid Dalkarlskärret. Fortsatt och utvidgad beteshävd av Hågaåns ravin där så är möjligt och lämpligt. Fortsatt strandängsbete vid Hammarskog och Fjällnora. Fortsatta åtgärder för ökad tillgänglighet till våtmarker som är viktiga för friluftslivet.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.

² En åker där man odlar äldre spannmålssorter och hotade eller sällsynta åkerogräs, t ex. klätt.

³ Svenskt Sigill är ett kvalitetsmärke för livsmedel. För mer information se www.svensktsigill.com

Förslag till åtgärder	Ansvarig instans	Kommentar
4.3 Igenläggning av diken (inom ramen för iståndsättningen) i naturreservatet Norra Lunsen i syfte att återställa tidigare våtmarker.	FNN	Inom bef. ram.
4.4 I samarbete med SLU arbeta med fortsatt och utvidgad hävd av Årikets strandängar.	FNN/SLU	Inom bef. ram.
4.5 Återskapa vattenspegel vid Kvarnbodammen i Hågaån.	FNN	
4.6 I samband med planering och projektering av bostäder och trafikleder ska möjligheter att skapa dammar och våtmarker t.ex. för dagvattenhantering alltid övervägas.	VAN (BN/FNN)	Fortlöpande. Inom bef. ram.
4.7 Ta initiativ till eller medverka i större eller mindre våtmarksprojekt i samråd med andra aktörer. Exempel på sådana kan vara restaurering eller nyanläggning av våtmarker i odlingslandskapet, igenläggning av diken i skadade våtmarker, skötselinsatser i våtmarker med hävdberoende värden etc. samt att göra våtmarker mer tillgängliga för besökare (där så är lämpligt med hänsyn till ev. störningskänsliga arter).	FNN	I mån av resurser. (Projekt pågår, t.ex. i Norra Lunsen och i Åriket men det finns ett stort behov av åtgärder i landskapet i övrigt.)

5. LEVANDE SJÖAR OCH VATTENDRAG

Förslag till åtgärder	Ansvarig instans	Kommentar
5.1 Restriktiv prövning av strandskyddsdispenser.	BN (FNN)	Fortlöpande. Inom bef. ram.
5.2 Undanröja vandringshinder för asp och andra lekvandrande naturligt förekommande fiskarter	GTN (MHN/FNN) VAN	Kopplar till åtgärd 1.31
5.3 Medverka i länsstyrelsens utredningar (2005) kring särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer i anslutning till sjöar och vattendrag och särskilt angelägna objekt för restaurering.	FNN	Inom bef. ram.
5.4 Bevaka och se till att hänsyn tas till utter vid ombyggnad av vägar och broar över vattendrag.	GTN (FNN)	Fortlöpande. Inom bef. ram.
5.5 Se till att vägtrummor på kommunens mark inte utgör vandringshinder för vattenlevande organismer.	GTN/FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
5.6 Ge länsstyrelsen förslag på ytterligare områden där utvidgat strandskydd är motiverat därför att de utgör viktiga livsmiljöer för djur och växter eller är särskilt viktiga för friluftsliv (t.ex. bad) ⁴ .	FNN	Inom bef. ram.
5.7 Vidta åtgärder i syfte att förbättra överlevnads- möjligheterna för hotade vattenanknutna arter, t. ex. större vattensalamander i Gränby-området.	FNN	

⁴ Sedan strandskyddets syfte 1994 utvidgades till att utöver friluftsliv omfatta även livsmiljöer för växter och djur har ingen översyn gjorts av behovet av att komplettera med ytterligare beslut om utvidgat strandskydd.

6. ETT RIKT VÄXT- OCH DJURLIV

Förslag till åtgärder	Ansvarig instans	Kommentar
6.1 Bevaka att värden kopplade till biologisk mångfald tillgodoses i alla former av fysisk planering och ärendehantering.	FNN/BN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
6.2 Ajourhålla kommunens naturdatabank med naturinformation, bl.a. information om förekomster av rödlistade och övriga skyddsvärda arter.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
6.3 Komplettera informationen i naturdatabanken med vetenskapliga typlokaler och övriga vetenskapliga lokaler, t ex lokaler belagda från Linnés "Herbationes".	FNN	
6.4 Ta fram kompletterande inventeringar och planeringsunderlag vid behov. Bl.a. bör i stadsmiljön biologiskt värdefulla träd identifieras och registreras, liksom viktiga ekologiska korridorer och andra ekologiska samband.	FNN	
6.5 Via kommunens hemsida stimulera allmänheten att inventera och rapportera in fynd av rödlistade eller övriga sällsynta arter eller värdefulla livsmiljöer till naturdatabanken. Ett exempel kan vara att få allmänheten att rapportera in skyddsvärda äldre träd.		
6.6 Delta i samarbete med andra aktörer, främst Artdatabanken, Länsstyrelsen och Skogsvårdsstyrelsen kring rapportering och registrering av rödlistade arter.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
6.7 Utveckla samordning och utbyte av GIS-data mellan kommunen och övriga aktörer såsom Länsstyrelsen, Skogsvårdsstyrelsen, Lantmäteriet etc.	BN (FNN/MHN m.fl.)	Fortlöpande. Inom bef. ram.
6.8 I samråd med andra aktörer och tillgänglig expertis ta fram en lista på arter och biotoper som bör prioriteras inom Uppsala kommun (s.k. ansvarsarter ⁵ och ansvarsbiotoper).	FNN	
6.9 Delta i samarbete kring frågor som rör biologisk mångfald med andra aktörer, bl.a. med länsstyrelsen och Upplandsstiftelsen i projekt rörande ekologisk landskapsplanering och operativt genomförande av planerna.	FNN	
6.10 Etablera eller förbättra samarbetet med ideella organisationer i frågor som berör skydd och vård av biologisk mångfald.	FNN	
6.11 Delta i samarbete med andra aktörer i projekt kring restaurering av värdefulla landskap eller naturtyper eller kring artinriktade åtgärdsprogram.	FNN	
6.12 I samband med täktremisser och efterbehandlingsdiskussioner bevaka geologiska naturvärden men även att livsmiljöer för skyddsvärda arter knutna till täktmiljöer kan bevaras och/eller utvecklas (Ex: backsvala, mindre strandpipare, större vattensalamander och arter av bl.a. insekter och växter knutna till sandig, sol-exponerad mark)	MHN/FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
6.13 Inventera artrika vägkanter längs det kommunala vägnätet och sedan sköta dessa så att artrikedomen bevaras och utvecklas.	FNN/GTN	

⁵ Förslag till lista över ansvarsarter är framtagen 1999 av studenter från Uppsala universitet och utgår från det tidigare systemet för rödlistning.

Förslag till åtgärder	Ansvarig instans	Kommentar
6.14 Tillvarata och utveckla samt informera om den biologiska mångfalden i tätortsmiljöer.	FNN	Fortlöpande. Inom bef. ram?
6.15 Värna och vid behov utveckla möjligheter till lokal odling i tätorterna (gynnar även biologisk mångfald).	FNN/BN	Fortlöpande. Inom bef. ram.
6.16 Stimulera till att öka användningen av naturpedagogik i förskola, grundskola och gymnasieskola i syfte att öka allmänhetens kunskap om biologisk mångfald (se vidare åtgärder under mål 1).	BUN (FNN)	
6.18 Utveckla nyckeltal för biologisk mångfald men även komplettera nyckeltalen med ”kvittensarter”, dvs arter som inte finns på det aktuella området idag men som borde återkomma om åtgärderna är framgångsrika.	FNN	

Bilaga 6

Utdrag från:

"Riktlinjer för grundtillgång på friluftsmarker nära tätorterna i Uppsala kommun"

(KF1994, ser. A, nr.149)

2.1 Två tillgångsmått

Hur stor arealtillgång som ett bostadsområde eller en person har av t.ex. närströvmark bör ses ur två skilda synvinklar, såsom belyses av figur 3. För de båda illustrerade begreppen används här termerna "disponibel areal" resp. "specifik areal" (eller på individnivå "areal/inv.").

2.1.1 Disponibel areal

Disponibel areal (disponibel tillgång) avser arealen av *all* den friluftsmark av berörd kategori som finns kring en bebyggelseenhet, oberoende av hur många människor från den egna eller andra bebyggelseenheter som "belastar" samma marker. Ett och samma markstycke kan således ingå i flera bebyggelseenheters disponibla friluftsmarksareal. Begreppet disponibel areal illustreras av figur 4.

2.1.2 Specifik areal, areal / inv.

Specifik areal (specifik tillgång) avser däremot den areal som statistiskt sett kan hänföras uteslutande (specifikt) till en viss bebyggelseenhet eller — efter division med folkmängden — till var och en av dennas invånare. I senare fallet är det enklast att använda uttrycket *areal / inv.*, och det är främst detta tillgångsmått som utöver disponibel areal har intresse i planeringssammanhang. För att erhålla värden på areal / inv. måste man dock som sagt först veta hela bebyggelseenhetens specifika tillgång och dess folkmängd.

En bebyggelseenhetens specifika marktillgång är mindre än den disponibla tillgången ifall den senare delvis disponeras gemensamt med andra bebyggelseenheter. Kämpunkten vid beräkning av specifik areal är just att statistiskt fördela gemensamt disponerade markavsnitt på de berörda bebyggelseenheterna.

Här skall redovisas två metoder för sådan fördelning. Troligen kan även andra metoder uttänkas. För att en metod skall fungera tillfredsställande även i fall då bebyggelseenheter har mycket olika folkmängd måste enheternas folkmängd ingå som en faktor vid den statistiska fördelningen av gemensamt disponerade markavsnitt. (*Forts sid 15*)

1.3 & 2.3 Sammanfattning av siffermässiga riktlinjer

I nedanstående tabell sammanfattas de *siffermässiga* riktlinjer som lämnats i det föregående, dels beträffande den enskilda promenadmarken och närströvmarken, dels beträffande totala tillgångsanspråk på dessa kategorier av friluftsmark.

	Den enskilda friluftsmarken			Total tillgång	
	Anmarschavstånd, högst	Bortremätavstånd	Områdesstorlek, minst	Primärtanspråk (disponibel areal)	Areal / inv.-anspråk
Promenadmark	g: 800 m r: 500 m	1,5 km	g: 15 ha r: 25 ha	g: 25 ha r: 50 ha	g: - r: 50 m ²
Närströvmark	g: 3 km r: 2 km	6 km	g: 3 km ² r: 10 km ²	g: 10 km ² r: 15 km ²	g: - r: 500 m ²

g = gränsvärde, r = riktvärde (jämför begreppsförklaringar på sid 3)

- = tillräcklig grund för ett sådant värde bedöms ej finnas f.n.

